

ZAPISNIK

sa 14. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, održane 17. jula 2013. godine

Sjednica je počela u 11 sati i 50 minuta.

Sjednicom je predsjedavao dr Halil Duković, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sljedeći članovi/ce Odbora: dr Ljiljana Đurašković, zamjenica predsjednika Odbora, doc. dr Srđa Popović, Husnija Šabović, Ljerka Dragičević, Kemal Zoronjić, Snežana Jonica i mr Dritan Abazović.

Sjednici nijesu prisustvovali poslanici: dr Izet Bralić, dr Novica Stanić i dr Radovan Asanović.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 1 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: dr Vesna Simović, v.d.pomoćnika ministra rada i socijalnog staranja, Marijana Laković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Sabahudin Delić, pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava, Blanka Radošević Marović, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava, dr Derviš Selhanović, direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore i poslanica Marta Šćepanović, podnosilac amandmana na Predlog zakona o štrajku.

Sjednici su po pozivu, u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine prisustvovali: Vesna Vučurović, pomoćnica ministra prosvjete, Budimirka Đukanović, savjetnica ministra rada i socijalnog staranja, dr Draginja Vuksanović, poslanica, član Delegacije Skupštine Crne Gore u Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope, Aleksandar Čađenović, predstavnik UNHCR-a i Milan Radović, koordinator Programa „Ljudska prava“ u NVO „Građanska alijansa“.

Na sjednici su na njihov zahtjev, a po odobrenju predsjednika Odbora, učestvovali Srđa Keković, generalni sekretar Unije slobodnih sindikata i Zdravko Cimbalević, izvršni direktor NVO LGBT Forum Progres.

Rad sjednice pratili su predstavnici medija.

****

Prilikom utvrđivanja dnevnog reda poslanica Snežana Jonica, imajući u vidu da je na ovoj sjednici Odbora predviđeno razmatranje Izvještaja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu, u okviru kojeg je dat osvrt na primjenu Zakona, a na 16. sjednici Odbora, zakazanoj za 25. jul 2013. godine, razmatranje Informacije o sprovođenju Zakona o zabrani diskriminacije, predložila je da se u cilju racionalizacije rada spoje te dvije tačke dnevnog reda i da se rasprava vodi na jednoj od sjednica. Takođe, podsjetila je da je Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore utvrđeno da Izvještaj o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore sadrži poseban dio koji se odnosi na zaštitu od diskriminacije koji sadrži i analizu primjene Zakona o zabrani diskriminacije. S obzirom da to već postoji u Izvještaju Zaštitnika, poslanica Jonica je saopštila da je logično da se vodi jedinstvena rasprava o Izvještaju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu i Informaciji o sprovođenju Zakona o zabrani diskriminacije.

Takođe, poslanica Jonica je saopštila da ne razumije razloge zbog kojih se razmatra Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018. godina, jer je Vlada Crne Gore već donijela tu Strategiju, pa je bilo logično da se Odbor

bavio njenim razmatranjem prije nego je Vlada donijela, jer je tad mogao dati svoj doprinos kao i svi drugi subjekti koji su učestvovali u njenoj pripremi. Mišljenja je da se sad ne može raspravljati ni o njenoj realizaciji, jer je tek počela. Preostalo je samo upoznavanje sa Strategijom što nema posebnu svrhu, jer se ne može sačiniti ni adekvatan zaključak tim povodom i smatra da zbog navedenih razloga ovu tačku ne treba stavljati na dnevni red.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Marijana Laković je saopštila da su iz institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore dopisom upućenim Predsjedniku Odbora za ljudska prava i slobode takođe sugerisali da se te dvije tačke dnevnog reda objedine, jer je informacija o primjeni Zakona o zabrani diskriminacije, s aspekta Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sadržana u Izvještaju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije, dostavljenom Odboru za ljudska prava i slobode. Istakla je da oni objedinjavaju sve podatke, informacije i tužbe u vezi sa diskriminacijom koje stižu redovnim sudovima, kao i postupke za zaštitu od diskriminacije koji se odvijaju pred inspeksijskim organima, organima za prekršaje, u Upravi policije i daju opštu sliku stanja u oblasti zaštite od diskriminacije u Crnoj Gori. Detaljnije podatke Odbor bi mogao zahtijevati od sudova, tužilaštva i Uprave policije.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je saopštio da je Odbor uvijek bio uključen kada su donošena važna dokumenta iz oblasti ljudskih prava i sloboda, pa tako i u donošenje Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba. Saopštio je da je Vlada donijela Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba, ali se Odbor za ljudska prava i slobode uvijek upoznae sa strategijama koje su bitne za ostvarivanje ljudskih prava svih građana, a posebno ranjivih društvenih grupa. Takođe, bitno je upoznavanje Odbora sa dosadašnjim stepenom realizacije Strategije, kao i sa aktivnostima koje su utvrđene Akcionim planom za njeno sprovođenje u 2013. godini. Takođe, podsjetio je da treba utvrditi dnevni red 14. sjednice, a ne 16. sjednice Odbora.

Predlog poslanice Snežane Jonice da se predložena tačka 4-Strategija za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018. godina skinu sa dnevnog reda 14. sjednice, Odbor za ljudska prava i slobode, većinom glasova (tri „za“, tri „protiv“ i jednim „uzdržanim“) nije podržao, nakon čega je za sjednicu utvrđen sljedeći

DNEVNI RED:

Usvajanje Zapisnika sa:

- 12. sjednice Odbora, održane 6. juna 2013. godine i
- 13. sjednice Odbora, održane 17. juna 2013. godine,

- 1. RAZMATRANJE AMANDMANA (2) NA PREDLOG ZAKONA O ŠTRAJKU, koje su podnijeli poslanici Zoran Jelić i Marta Šćepanović;**
- 2. IZVJEŠTAJ ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE O ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJE ZA 2012. GODINU (do nivoa Odbora);**
- 3. INFORMACIJA O IMPLEMENTACIJI STRATEGIJE ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA RAE POPULACIJE U CRNOJ GORI 2012.- 2016.**

-Implementacija Preporuka Ombudsmana s aspekta obrazovanja (obezbjeđivanje udžbenika, romskih asistenata),

- SA OSVRTOM NA STUDIJU O PREPREKAMA U OBRAZOVANJU U CRNOJ GORI-ROMSKA I EGIPĆANSKA DJECA, KOJU JE SAČINIO UNICEF-KANCELARIJA U CG U SARADNJI SA DELEGACIJOM SKUPŠTINE CRNE GORE U PARLAMENTARNOJ SKUPŠTINI SAVJETA EVROPE (ISTRAŽIVANJE REALIZOVALA AGENCIJA IPSOS);

4. STRATEGIJA ZA UNAPREĐENJE KVALITETA ŽIVOTA LGBT OSOBA ZA PERIOD 2013-2018;

5. IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA ZA OČUVANJE I RAZVOJ KULTURE MANJINA CRNE GORE ZA 2012. GODINU;

6. DONOŠENJE ODLUKE O KONTROLNOM SASLUŠANJU KOORDINATORA KOORDINACIONOG ODBORA ZA PRAĆENJE REALIZACIJE STRATEGIJE ZA TRAJNO RJEŠAVANJE PITANJA RASELJENIH I INTERNO RASELJENIH LICA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA KAMP KONIK I i II, -(član 75 stav 2 Poslovnika Skupštine)- REALIZACIJA AKTIVNOSTI (SEDMNAESTA) UTVRĐENE PLANOM AKTIVNOSTI ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE ZA 2013. GODINU I

7. TEKUĆA PITANJA.

****

- Zapisnik sa 12. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 6. juna 2013. godine, usvojen je jednoglasno, bez primjedbi.

- Zapisnik sa 13. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 17. juna 2013. godine, usvojen je jednoglasno, bez primjedbi.

****

PRVA TAČKA- RAZMATRANJE AMANDMANA (2) NA PREDLOG ZAKONA O ŠTRAJKU, koje su podnijeli poslanici Zoran Jelić i Marta Šćepanović

Poslanica Marta Šćepanović je obrazložila Amandmane (2) na Predlog zakona o štrajku. Saopštila je da je članom 2 Predloga zakona o štrajku definisan štrajk kao prekid rada koji zaposleni organizuju radi zaštite svojih profesionalnih, ekonomskih i socijalnih interesa po osnovu rada, odnosno radi zaštite svojih interesa. Stoga, štrajk solidarnosti predviđen članom 10 Predloga zakona o štrajku, po njenom mišljenju, ne bi bio u skladu sa definicijom štrajka iz osnovnih odredaba, jer tu zaposleni ne štite svoje interese, već tuđe. Štrajk, prije svega, mora biti usmjeren protiv konkretnog poslodavca ili grupe poslodavaca i zbog konkretnih razloga. Štrajk je sredstvo prinude prema poslodavcu kojim zaposleni „kažnjavaju“ poslodavca i traže određene ustupke od njega, a postavlja se pitanje kakve ustupke mogu tražiti zaposleni koji „solidarno“ štrajkuju kod poslodavca, a sami nemaju razloga za štrajk kod tog istog poslodavca. Takođe, saopštila je da nije jasno zašto bi poslodavac trpio štetu zbog problema van njegove firme i van njegove moći da ih riješi. Iz navedenih razloga, podnešen je Amandman 1 kojim se predlaže da se u članu 10 stavu 1 tačka 4 briše.

Obrazlažući Amandman 2 poslanica Marta Šćepanović je saopštila da treba utvrditi djelatnosti čiji bi prekid rada po prirodi posla mogao da dovede do oštećenja sredstava za rad, odnosno izazove neposrednu opasnost po život i zdravlje zaposlenih ili stvori nepovoljne uslove za radnu i životnu sredinu, odnosno koje zahtijevaju neprekidan proces rada, a ne poslodavce. Istakla je da poslodavac, odnosno privredni subjekt može obavljati jednu ili više privrednih djelatnosti. Stoga je Amandmanom 2 predloženo da se u članu 21 stav 2 mijenja i glasi:

„Djelatnost iz stava 1 ovog člana utvrđuje organ državne uprave nadležan za poslove ekonomije.“

Ovlašćeni predstavnik predlagača zakona o štrajku, v.d.pomoćnika ministra rada i socijalnog staranja, dr Vesna Simović je saopštila da je tekst Predloga zakona o štrajku prošao Socijalni savjet, da su rješenja koja se tiču štrajka solidarnosti takođe dogovorena na Radnoj grupi i nije bilo primjedbi. Saopštila je da nije saglasna sa Amandmanom 1. Takođe, iz istih razloga, ne može biti prihvaćen ni drugi Amandman, jer su djelatnosti već navedene u članu 21 stav 1 Predloga zakona o štrajku.

Nakon obrazloženja predstavnika predlagača, poslanica Marta Šćepanović je saopštila da povlači dva amandmana iz procedure.

Srđa Keković, generalni sekretar Unije slobodnih sindikata je zahvalio na mogućnosti da učestvuje na sjednici Odbora. Saopštio je da su imali problema sa Službom Skupštine koja treba da pruži logističku podršku poslanicima, jer su 40-ak minuta pred početak sjednice Odbora za ljudska prava i slobode prosljedili amandmane koji još nijesu dostavljeni poslanicima. Istakao je da su kasnili sa dostavljanjem amandmana, jer su pregovarali sa Ministrom rada i socijalnog staranja radi postizanja kompromisa oko predloženih rješenja. Saopštio je da Predlog zakona o štrajku koji je u skupštinskoj proceduri sadrži određene izmjene u odnosu na tekst koji je bio usaglašen od strane socijalnih partnera na Socijalnom savjetu, zbog korekcija urađenih u Sekretarijatu za zakonodavstvo, pa su zbog toga s Ministrom rada i socijalnog staranja usaglasili šest Amandmana i izrazio je nadu da će neko od poslanika zvanično podnijeti te Amandmane na Predlog zakona o štrajku.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je saopštio da se dokument poslat mejlom, a ne preko Pisarnice Skupštine Crne Gore ne može smatrati validnim, jer je neophodno da prođe utvrđenu proceduru, kao i da dostavljanje materijala sat vremena pred početak sjednice nije blagovremeno. Takođe, podsjetio je da neko od poslanika treba da preuzme te amandmane i da ih zvanično podnese, a tek nakon što amandmani budu usmjereni Odboru za ljudska prava i slobode, kao matičnom odboru za Predlog zakona o štrajku, biće zakazana nova sjednica Odbora na kojoj će se isti razmatrati, a na sjednicu će osim predstavnika predlagača, biti pozvan i predstavnik Unije slobodnih sindikata kako bi mogao da iznese mišljenje.

Srđa Keković, generalni sekretar Unije slobodnih sindikata je zahvalio na pojašnjenju i obećanju da će biti pozvan na sjednicu Odbora za ljudska prava i slobode na kojoj će se razmatrati amandmani na Predlog zakona o štrajku kada budu u zvaničnoj skupštinskoj proceduri.

DRUGA TAČKA- IZVJEŠTAJ ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE O ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJE ZA 2012. GODINU (do nivoa Odbora)

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Marijana Laković je saopštila da Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu sadrži prikaz aktivnosti Zaštitnika koje se mogu klasifikovati kao: reaktivno djelovanje po pojedinačnim pritužbama građana; praćenje pojava diskriminacije i trendova u društvu kroz druge izvore saznanja; i proaktivno djelovanje, koje je, uglavnom, usmjereno na podizanje svijesti i znanja vezanih za teme zabrane diskriminacije i razvijanja tolerancije građana i državnih službenika putem okruglih stolova, konferencija, televizijskih i radio emisija. Istakla je da putem ovih aktivnosti, kao i prikupljanjem podataka o slučajevima diskriminacije od sudova, područnih organa za prekršaje i inspekcijских organa, Zaštitnik prati pojave diskriminacije u društvu sa ciljem sagledavanja stanja ostvarivanja i stepena zaštite ljudskih prava i sloboda, razvoja i unaprjeđenja javne svijesti, poštovanja standarda zaštite od diskriminacije, kao i njenog otklanjanja.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da je u izvještajnom periodu Zaštitnik imao u radu 64 predmeta koji se odnose na diskriminaciju, od čega su 63 pritužbe i jedna inicijativa Skupštini Crne Gore za donošenje zakona. Postupak je okončan po 51 predmetu, a po 13 predmeta postupak je u toku. Od ukupnog broja predmeta, osam predmeta je prenešeno iz 2011. godine, po kojima je postupak završen.

U izvještajnoj godini predmeti su se odnosili na diskriminaciju po osnovu: nacionalne pripadnosti- 21, pola- 12, pripadnosti grupi- sedam, invaliditeta- pet, seksualne orijentacije i rodnog identiteta- tri, i to dvije pritužbe i jedan predlog za podnošenje inicijative za donošenje Zakona, zdravstvenog stanja- dva, političkog opredjeljenja- četiri, vjere i uvjerenja- jedan, jezika- jedan i druga lična svojstva- pet.

Od 51 završeni predmet, u jednom predmetu Zaštitnik je podnio inicijativu za donošenje zakona; u jednom predmetu Zaštitnik je dao mišljenje sa preporukom, u četiri predmeta Zaštitnik je ukazao na povredu prava i buduće postupanje organa u sličnim situacijama; u devet predmeta postupak je obustavljen, jer su nakon podnošenja pritužbi podnosioci pokrenuli sudski postupak; u četiri predmeta je obustavljen postupak, jer je povreda otklonjena u toku postupka; u četiri slučaja Zaštitnik nije postupao zbog nenadležnosti; u tri slučaja Zaštitnik nije postupao jer pritužba nije dopunjena u ostavljenom roku, a ni nakon isteka roka (podnosioci su ispoljili potpunu pasivnost); u tri slučaja Zaštitnik nije postupao jer je stranka ponovila pritužbu, a nije ponudila nove dokaze; u dva slučaja Zaštitnik nije postupao jer je podnijeta anonimna pritužba, a nije bilo osnova za postupanje po sopstvenoj inicijativi; u dva slučaja Zaštitnik nije postupao jer nijesu iscrpljena ostala pravna sredstva, na koja je upućen; u šest slučajeva Zaštitnik je uputio podnosioca pritužbe na ostala pravna sredstva. U 12 slučajeva Zaštitnik nije utvrdio diskriminatorno postupanje.

Zamjenica Zaštitnika je saopštila da su prilikom izrade Izvještaja konsultovali nevladine organizacije koje se bave promocijom jednakosti i unapređenjem prava manjinskih grupa sa kojima imaju veoma dobru saradnju.

Navela je da su u Izvještaju analizirani pojedini oblici diskriminacije: po osnovu nacionalne pripadnosti i jezika, po osnovu pola, po osnovu invaliditeta, po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije, a posebnu pažnju su posvetili najranjivijim društvenim grupama.

Ocijenila je da je usvajanjem i primjenom zakonodavnog okvira za zaštitu od diskriminacije, kojim je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljen kao institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije i ostalih diskriminatornih propisa, ostvaren značajan napredak u promociji i zaštiti od diskriminacije. Državni organi su ostvarili saradnju sa civilnim sektorom, posebno na planu unaprjeđenja pozitivnog okruženja za pripadnike osjetljivih društvenih grupa. Međutim, po ocjeni Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, diskriminacija je i dalje prisutna u odnosu na Rome, lica sa invaliditetom, lica različite seksualne orijentacije, žene, starije osobe i pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Govoreći o pravima osoba sa invaliditetom, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da se osobe sa invaliditetom nalaze u veoma teškom položaju i pored toga što su državni organi na svim nivoima preduzimali brojne aktivnosti. Ovo se posebno ogleda kroz ograničenost pristupa javnim objektima i prostoru, dobijanju ortopedskih i drugih pomagala, nemogućnosti da se informišu o svojim pravima i dnevnim dešavanjima, obrazovanju, njihovom radnom osposobljavanju, zapošljavanju i pristupu zdravstvenoj zaštiti.

Saopštila je da su stvorene normativne i institucionalne pretpostavke za zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Usvojen je ustavni princip afirmativne akcije za zaštitu manjina, ali njegova primjena na lokalnom nivou nije uređena izbornim zakonodavstvom. I pored značajnog napretka u ovoj oblasti, još uvijek postoje problemi sa kojima se naročito suočavaju pripadnici romske i egipćanske zajednice.

Zamjenica Zaštitnika je istakla da su stvorene normativne i institucionalne pretpostavke za unapređenje rodne ravnopravnosti, ali u praksi žene su još uvijek u nepovoljnijem položaju. Prikriveno diskriminatorno ponašanje prema ženama sprečava jednako učešće žena u svim oblastima društvenog života. Nasilje u porodici se malo prijavljuje, podaci o nasilju i vrstama nasilja su nepotpuni, a kaznena politika prema nasilnicima je relativno blaga. Takođe, saopštila je da je prisutna diskriminacija žena na tržištu rada, kao i na mjestima odlučivanja.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da je znatan napredak ostvaren u vezi sa pravima LGBT osoba i može se ocijeniti da je Crna Gora za kratko vrijeme napravila izuzetan pomak u ovoj oblasti u odnosu na države regiona. Podsjetila je da je institucija Zaštitnika inicirala donošenje zakona o istopolnim zajednicama odnosno registrovanom partnerstvu, a Vlada je donijela Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018. godina.

Takođe, istakla je da su protekle godine posebnu pažnju posvećivali promociji prava pripadnika ranjivih društvenih grupa, upoznavanju državnih službenika i službenika lokalnih samouprava sa Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i međunarodnim dokumentima, kao i sa praksom Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog suda pravde.

Učestvovali su u izradi prigodnih publikacija za potrebe edukacije o pitanjima zaštite od diskriminacije i zaštite ljudskih prava, generalno. Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za oblast manjinskih prava, zaštitu od diskriminacije i oblast rodne ravnopravnosti je bila autorka i koautorka šest publikacija: Vodič kroz Zakon o zabrani diskriminacije, Rodni identitet i seksualna orijentacija u teoriji i praksi, Priručnik o postupanju policije u slučaju homofobičnog nasilja, Zabrana diskriminacije u Crnoj Gori, Zastupanje slučajeva diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, od načela do prakse i Vodič kroz antidiskriminaciono zakonodavstvo koji je u pripremi i za koji očekuje da će izaći nedugo nakon usvajanja Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Cilj ovih publikacija je da objektivno predstave stanje u oblasti zaštite od diskriminacije u Crnoj Gori, edukuju nosioce pravosudnih funkcija, policijske službenike i druge profesionalce u crnogorskom sistemu, pomognu nacionalnu borbu protiv diskriminacije i napore u oblasti obrazovanja, građanima Crne Gore pošalju jasnu poruku da je zaštita njihovih prava moguća, sve kvalitetnija i realnija i da je trebaju intenzivnije koristiti.

U Izvještaju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije prvi put je data kratka analiza antidiskriminacionog zakonodavstva u Crnoj Gori, sa posebnim osvrtom na Zakon o zabrani diskriminacije, koja je značajno doprinijela da se dođe do kvalitetnijih rješenja prilikom izrade novog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Jedinstvena Radna grupa koju je formiralo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava pripremala je izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i veoma je važno da ova dva Zakona budu međusobno usaglašena. U Radnoj grupi su bili predstavnici zakonodavne, izvršne vlasti, nezavisne institucije Ombudsmana, civilnog sektora i nezavisni eksperti za oblast ljudskih prava. Radnom grupom je rukovodio ministar za ljudska i manjinska prava dr Suad Numanović, a zakonodavna vlast je dala značajan doprinos u radu Radne grupe učešćem predstavnice Odbora za ljudska prava i slobode, Snežane Jonice.

Institucija Zaštitnika je na osnovu saradnje sa drugim institucijama koje dolaze u kontakt sa ranjivim društvenim grupama, kao i sa nevladinim sektorom koji se bavi promocijom i zaštitom ljudskih prava ocijenila da je pojedine odredbe Zakona o zabrani diskriminacije potrebno unaprijediti u cilju obezbjeđivanja adekvatne implementacije Zakona. Kaznene odredbe je trebalo izmijeniti, a postojali su problemi u definisanju medijacije i uloge Zaštitnika kao medijatora. U međuvremenu je donesen Zakon o zabrani zlostavljanja na radu, pa je trebalo brisati odredbe koje se tiču mobinga iz Zakona o zabrani diskriminacije. Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije uvedeno je seksualno

uznemiravanje, kao i situaciono testiranje. Skoro 50% važećeg Zakona o zabrani diskriminacije biće promijenjeno.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je zahvalila Odboru za ljudska prava i slobode na saradnji sa institucijom Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, ocjenjujući da je i to značajno doprinijelo unapređenju ljudskih prava u Crnoj Gori.

Pitanja u vezi sa Izvještajem Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za zaštitu od diskriminacije za 2012. godinu postavili su poslanici: Snežana Jonica, mr Dritan Abazović, Ljerka Dragičević, dr Ljiljana Đurašković, Kemal Zoronjić i koordinator Programa "Ljudska prava" u NVO "Građanska alijansa", Milan Radović, a odgovore je dala zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Marijana Laković.

Poslanica Snežana Jonica je postavila sledeća pitanja:

- Kolika je srazmjera između stvarnog stepena postojanja diskriminatornog ponašanja u praksi i broja podnijetih pritužbi po osnovu diskriminacije? Da li smatra da je način na koji je Zakon o zabrani diskriminacije koncipiran uticao na to da se građani u većoj mjeri ne obraćaju instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, jer Zakon, po njenoj ocjeni, nije bio napisan za korisnika, što se može vidjeti uvidom u kaznene odredbe. Istakla je da je iz tog razloga, postignuta saglasnost svih u Radnoj grupi o potrebi osnaživanja kaznenih odredbi kako bi Zakon bio više prilagođen korisniku.

- U kojem stepenu je Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koja je bila član Radne grupe za izradu Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije i Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore bila uključena u javnu raspravu o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, da li je učestvovala na sastanku na kojem su razmatrani svi predlozi i sugestije na Nacrt ovog zakona, dostavljeni tokom javne rasprave i da li je bila obaviještena o održavanju sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost na kojoj je razmatran Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije?

- Da li u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore imaju realnu sliku o efektima realizovanih obuka na teme zaštite od diskriminacije, jer nije dovoljno da neko prisustvuje obuci, već je potrebno da prođe i odgovarajuću provjeru znanja?

- Da li institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ima dovoljno finansijskih, kadrovskih i materijalnih kapaciteta za obavljanje svih poslova utvrđenih Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakonom o zabrani diskriminacije, a posebno za poslove koji ih čekaju ukoliko bude usvojen Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije?

- Da li su se u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore susreli sa pritužbama po osnovu političke diskriminacije? Da li će se ovim izmjenama Zakona o zabrani diskriminacije postići više u suzbijanju političke diskriminacije koja je jako teško dokaziva i da li će se situacionim testiranjem u ovoj oblasti više postići?

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da postoji nesklad između stvarnog stanja diskriminacije i broja podnesenih pritužbi, što nije iznenađujuće, jer je takvo stanje bilo i u zemljama regiona u određenom periodu nakon donošenja Zakona o zabrani diskriminacije. I oni su se susretali sa neprijavlivanjem slučajeva diskriminacije. Sve društvene grupe o kojima je prethodno govorila, osim žena, žive na marginama društvenog života. Mnogi od građana ne znaju koja su njihova prava, niti su upoznati sa mogućnostima zaštite i institucionalnim mehanizmima za njihovu zaštitu. Podsjetila je da je Vlada Crne Gore sprovodila informativnu kampanju, ali je ocijenila da je trebalo sprovesti "agresivniju" informativnu kampanju i više napora uložiti u proces podizanja svijesti.

Saopštila je da su u saradnji sa Upravom za kadrove realizovali obuke na temu zabrane diskriminacije, uz prisustvo predstavnika autentičnih grupa koje se suočavaju sa diskriminacijom i navela je da su obukama prisustvovali Zdravko Cimbalević, predstavnik LGBT populacije, Milan Šaranović, predstavnik osoba sa invaliditetom, Biljana Alković, predstavnica RAE

populacije koji su bili u prilici da učesnike obuka upoznaju sa njihovim ličnim iskustvima. Saopštila je da nemaju krajnje efekte realizovanih obuka, ali da se mogu primijetiti značajne promjene. Zaključila je da treba sprovesti još više obuka kako bi se postigao krajnji cilj- jačanje svijesti građana o zabrani diskriminacije po bilo kom osnovu.

Zamjenica Zaštitnika je saopštila da se i pored ocjene Evropske komisije da je Zakon o zabrani diskriminacije dobar, uz primjedbu koja se odnosi na definiciju neposredne diskriminacije, isti mijenja zbog problema sa kojima su se susretali prilikom njegove primjene. Radna grupa je nastojala da formuliše predloge za izmjenu svih zakonskih odredbi koje su bile problematične u praktičnoj primjeni. Kaznene odredbe su bile limitirane, pa su predložene izmjene. Uvedeno je situaciono testiranje, shodno kojem tužbu može podnijeti lice u namjeri da u praksi provjeri primjenu pravila o zabrani diskriminacije.

U vezi sa radom Radne grupe, na izmjenama Zakona o zaštiti od diskriminacije saopštila je da su uloženi veliki naponi kako bi se sačinio što kvalitetniji Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Bilo je dosta konstruktivnih predloga na javnoj raspravi, od kojih neki nijesu uvaženi, ali će poslanici biti u prilici da djeluju amandmanski na Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije.

U vezi sa finansijskim resursima institucije Ombudsmana, saopštila je da ne može ocijeniti da imaju dovoljno sredstava, ali ih imaju solidno s obzirom na opštu finansijsku situaciju. Problem sa kojim se suočavaju odnosi se na finasijsku nezavisnost institucije, odnosno raspolaganje sredstvima koja Zaštitnik dobija. Prihvatanjem međunarodnih dokumenata iz oblasti ljudskih prava, donošenjem Zakona o ratifikaciji Opcionog protokola za borbu protiv mučenja i drugih oblika nečovječnog postupanja ili ponižavanja, poštovanjem Pariških principa kojima se proklamuje samostalnost i nezavisnost institucije Zaštitnika, država je u obavezi da zakonom obezbijedi samostalnost i nezavisnost Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, što podrazumijeva i finansijsku nezavisnost, odnosno slobodno raspolaganje opredijeljenim sredstvima.

Saopštila je da nije bila obavijštena o sjednici Odbora za rodnu ravnopravnost na kojoj je razmatran Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije i pored toga što je zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore za oblast manjinskih prava, zaštitu od diskriminacije i oblast rodne ravnopravnosti i član Radne grupe, kao i da Zaštitnik nije bio obaviješten o toj sjednici.

Milan Radović, kordinator Programa Ljudska prava u NVO "Građanska alijansa", navodeći da je Zamjenica Zaštitnika saopštila da je unaprijeđen zakonodavni i institucionalni okvir za zaštitu ljudskih prava, upitao je koliko su svi zakoni, standardi i procedure u oblasti zabrane diskriminacije primjenjivani u praksi, da li su uočeni neki suštinski problemi, kao što je zastara slučajeva. Podsjetio je na slučaj Andrije Samardžića koji je diskriminisan prilikom ulaska u jedan ugostiteljski objekat, a taj postupak kod Ministarstva turizma nije završen do kraja, već je došlo do njegovog zastarijevanja. Interesovalo ga je da li je institucija Ombudsmana u praksi nailazila na slične probleme, da li su utvrđivali razloge i davali konkretne preporuke.

Poslanica Ljerka Dragičević, citirajući konstataciju na strani 7 tačka 2 u Izvještaju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije, upitala je zašto još ne postoji elektronska baza podataka o slučajevima prijavljene diskriminacije, shodno Pravilniku o bližem sadržaju i načinu vođenja evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije.

Poslanik mr Dritan Abazović, ocjenjujući da je Izvještaj prilično korektan, saopštio je da u uvodnom izlaganju Zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore nigdje nije pomenuta politička diskriminacija, pa je upitao da li su se do sada u instituciji suočavali sa pritužbama zbog političke diskriminacije i da li smatra da će o tom obliku diskriminacije biti riječi u nekom narednom izvještaju.

Zamjenica predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode dr Ljiljana Đurašković citirajući navode iz Izvještaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012. godinu kojima se konstatuje da je mali napredak u ostvarivanju prava žena i jednakosti polova i da nasilje u

porodici još izaziva zabrinutost, upitala je šta je urađeno po pitanju izgradnje paviljona za žene, zavisnice od droga, s obzirom da su u Centru zatvorenog tipa na Kakarickoj gori smješteni samo muškarci, tako da se to može smatrati diskriminacijom žena u pristupu zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti?

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je podsjetila da je shodno članu 33 važećeg Zakona o zabrani diskriminacije obaveza Ministarstva za ljudska i manjinska prava bila da donese pravilnik i obrasce o vođenju evidencije o svim slučajevima prijavljene diskriminacije, što je Ministarstvo i učinilo, a prateći savremene informacione tokove, utvrđeno je da se osim u klasičnoj formi, vode i u elektronskoj formi. Elektronska forma nije zaživjela, ali postojeći način vođenja evidencije može biti osnov za praćenje slučajeva diskriminacije. Evidenciju su bili u obavezi da vode sudovi, organi za prekršaje i inspeksijske službe. Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije obaveza vođenja evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije proširena je na Tužilaštvo i Upravu policije.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da nakon što utvrde povredu određenog ljudskog prava daju preporuke. U praksi su se suočavali sa situacijama u kojima je dolazilo do zastare, bilo da je riječ o sudskim postupcima ili pred određenim ministarstvima, ali se nijesu bavili ispitivanjem uzroka zastare. Slučaj Andrije Samardžića su pratili od samog početka, čak i prije stupanja na snagu novog Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, tražili su od inspekcije da reaguje i sprovede inspeksijski pregled, a upoznati su da je došlo do zastare, mada nijesu utvrđivali zbog čega, s tim što je u sudskom postupku postignuto poravnanje. U vezi sa elektronskom bazom podataka, saopštila je da je ostalo sporno ko je dužan da uradi tu bazu podataka, a nijesu opredijeljena ni sredstva. Novim Predlogom zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije nije predviđena elektronska baza podataka, a ostaje da se vidi da li će to biti regulisano podzakonskim aktima. Njime je propisano da svi organi sudovi, organi za prekršaje, inspeksijski organi, Tužilaštvo i Uprava policije do 31. januara tekuće godine dostavljaju Zaštitniku podatke o slučajevima prijavljene diskriminacije za prethodnu godinu. U vezi sa političkom diskriminacijom, saopštila je da su u 2012. godini imali četiri pritužbe po osnovu političke diskriminacije i odnosile su se na diskriminaciju u oblasti zapošljavanja. Postupajući po tim pritužbama, u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore nijesu utvrdili diskriminaciju, a stranke su uputili da efikasnija sredstva zaštite ostvare u redovnom sudskom postupku. Mišljenja je da će uvođenje situacionog testiranja, kao jednog dobrog preventivnog mehanizma, makar zabrinuti diskriminatora. U radu su imali inicijativu poslanika Nebojše Medojevića za podnošenje predloga Ustavnom sudu Crne Gore za zabranu rada Demokratskoj partiji socijalista. Ta inicijativa je još uvijek u postupku, ali uporednom analizom koju su vršili baveći se tim predmetom, utvrdili su da je veoma mali broj slučajeva zabrane rada bilo koje političke partije, naglašavajući da ne želi nešto prejudicirati.

Poslanik Kemal Zoronjić je saopštio da je izražena medijska diskriminacija, odnosno bojkot od strane javnog servisa nad pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica koji na adekvatan način ne prati događaje i manifestacije koje manjinski narodi organizuju u cilju promocije njihovog identiteta i kulture i naveo je da u Izvještaju Zaštitnika o tome nije bilo riječi.

Marijana Laković je saopštila da ukoliko poslanik Zoronjić ima konkretan primjer vezan za blokadu i diskriminaciju od strane javnog servisa, istu pritužbu dostavi instituciji Ombudsmana kako bi pokrenuli postupak, a takođe je pozvala sve zainteresovane da se organizuje sastanak povodom ove problematike.

U raspravi su učestvovali poslanici: Snežana Jonica, Ljerka Dragičević, dr Halil Duković, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević- Marović i zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Marijana Laković.

Poslanica Snežana Jonica je saopštila da joj je drago da je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore posebnu pažnju posvetila osobama sa invaliditetom, konkretno

načinu trošenja sredstava iz Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba sa invaliditetom. Navela je da su u Izvještaju Zaštitnika sadržani još ažurniji podaci od onih koje je ona koristila, a to je da je u periodu od 23. maja 2009. do 25. aprila 2013. godine u Fond uplaćeno 21.186. 623 eura, a da je za realizaciju programa profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja lica sa invaliditetom utrošeno 1.319, 620 eura. Nezamislivim ocjenjuje činjenicu da se procenat sredstava koji se oduzima od lica sa invaliditetom svake godine uvećava, a stalno se govori kako nema dovoljno novca za lica sa invaliditetom i roditelje djece sa posebnim potrebama. Mišljenja je da Odbor za ljudska prava i slobode treba da osnaži zaključak Radne grupe za izradu Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije i Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kojim se zaključuje da je nepostojanje mjera i kaznenih odredbi nedostatak Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, te da je neophodno uraditi izmjene Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom i unijeti precizne i jasne kaznene odredbe, kao i obavezne mjere podsticanja položaja lica sa invaliditetom. Podsjetila je da je prilikom donošenja Zakona imala takve amandmane, ali isti nijesu prihvaćeni. Mišljenja je da bi bilo dobro da u kontekstu razmatranja Izvještaja Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu Odbor donese takav zaključak i uputi ga nadležnom Ministarstvu rada i socijalnog staranja. Ukazala je na pojedine konstatacije u Izvještaju, konkretno u dijelu koji se odnosi na zastupljenost žena koje su u Crnoj Gori većinska populacija, a koje su diskriminisane na mjestima odlučivanja i prilikom zapošljavanja, kao i prilikom obezbjeđivanja jednake zarade za jednak rad. Naglasila je da joj smeta formulacija da je participacija žena u vršenju sudskih funkcija i funkcija izvršne vlasti sve bolja, navodeći da se ne bi složila sa tom konstatacijom, iako je veći broj ministarki u Vladi Crne Gore. U vezi sa zastupljenošću žena u Skupštini Crne Gore istakla je da procenat koji je naveden u Izvještaju sada ne važi, jer je jedna poslanica napustila Parlament, a umjesto nje je poslanik, tako da procenat žena u Skupštini Crne Gore iznosi 16, 4%. Iako je to jedan od najboljih procenata zastupljenosti žena u crnogorskom parlamentu u poslednjem periodu, istakla je da je situacija u zemljama regiona mnogo bolja, jer je u Srbiji taj procenat 33%, a u Makedoniji preko 30%. Takođe, podsjetila je da nije prihvaćen amandman SNP-a na izbornu zakonodavstvo kojim je bilo predloženo uvođenje tzv. zip sistema po kojem bi svako treće mjesto na izornoj listi pripadalo ženi. Stoga je diskriminaciju žena trebalo značajnije naglasiti u Izvještaju. Istakla je da očekuje da će izmjene Zakona o zabrani diskriminacije omogućiti građanima da što više koriste one mogućnosti koje im pruža Zakon, što će dovesti do veće srazmjere između postojanja diskriminacije i podnijetih tužbi. Podsjetila je da je prilikom donošenja Zakona o zabrani diskriminacije, tek nakon duže rasprave usvojen amandman SNP-a o uvođenju političke diskriminacije kao oblika diskriminacije, ali problem u praksi je što je politička diskriminacija najteže dokaziva. Istakla je da je norma o situacionom testiranju sadržana u Predlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije veoma važna, jer se licima pruža mogućnost da testiraju, odnosno da se namjerno predstave da pripadaju određenoj kategoriji lica i testiraju ponašanje prema njima. Mišljenja je da tu normu treba posebno promovisati. Naglasila je da je Radna grupa odradila dobar posao u vezi sa izmjenama Zakona o zabrani diskriminacije, ali smatra da su trebali biti uključeni i u javnu raspravu i na zajedničkom sastanku razmotriti sve prispjele primjedbe i sugestije na Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Podsjetila je da je Vlada 11.jula 2013. godine usvojila Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, ali još nije dostavljen Skupštini. Takođe, mišljenja je da ako je neko iz Ministarstva za ljudska i manjinska prava imao poziv ili dogovor sa Odborom za rodnu ravnopravnost oko organizovanja sjednice na temu Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, bilo bi logično da su obavijestili i članove Radne grupe koja je radila na izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije.

Poslanica Ljerka Dragičević je saopštila da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava trebalo više medijski promovisati sprovođenje javne rasprave o Nacrtu zakona o izmjenama i

dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Navodeći da se na strani 8 Izvještaja navodi da građani nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati sa propisima kojima se uređuje diskriminacija i često ne prepoznaju diskriminaciju, ocijenila je da mnogo više treba raditi na upoznavanju građana sa njihovim pravima i načinom na koji da ih zaštite. Takođe, upitno je da građani možda nijesu izgubili malo povjerenje u Zaštitnika, jer mu nije omogućeno da pokreće postupke kad on smatra, već samo po konkretnoj pritužbi.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović je saopštila da je javna rasprava o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije urađena u skladu sa zakonskom regulativom. Počela je 27. maja 2013. godine i trajala je 45 dana. Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, program javne rasprave i javni poziv za uključivanje javnosti u postavljeni su na web sajt Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Vlade Crne Gore, a u dnevnom listu "Pobjeda" distribuiran je Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije sa obrazloženjem. Nakon toga organizovali su okrugle stolove/javne tribune i to: u Bijelom Polju, 7. juna, u Baru, 14. juna i centralnu, 24. juna u Podgorici. Odziv je bio veliki, prisutne su bile sve međunarodne organizacije sa sjedištem u Crnoj Gori, kao i veliki broj nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava i sloboda, predstavnici državnih organa i stručna javnost. S obzirom da je javna rasprava trajala 45 dana bilo je prilike da predstavnici stručne i šire javnosti iznesu mišljenja, predloge i sugestije. Brojne primjedbe sa javne rasprave su prihvaćene i sadržane su u Predlogu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. U vezi sa organizovanjem sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost, saopštila je da je upućen poziv predstavnicima Ministarstva za ljudska i manjinska prava da prisustvuju sjednici Odbora za rodnu ravnopravnost. Prethodno, u sklopu Programa Javne rasprave, u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava su bili planirali da sa Odborom za ljudska prava i slobode organizuju sjednicu na temu Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije. Saopštila je da joj je sugerisano da se ne održi ta sjednica Odbora za ljudska prava, već da se o tome raspravlja kada u skupštinskoj proceduri bude Predloga zakona. Poslanica Snežana Jonica je upitala ko je sugerisao da se ne održi sjednica Odbora za ljudska prava i slobode, a Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je odgovorila da joj je to sugerisano u razgovoru sa sekretarom Odbora. S tim u vezi, Predsjednik Odbora je dodao da je Odbor imao svog predstavnika u Radnoj grupi, a Predlog zakona će se razmatrati na sjednici Odbora za ljudska prava i slobode i smatra to dovoljnim, jer bi bilo suviše da se Odbor bavi raspravom o Nacrtu zakona i Predlogu istog zakona.

Marijana Laković odgovarajući na pitanje poslanice dr Ljiljane Đurašković, navela je da su dali preporuku da je potrebno osnovati Centar za liječenje žena zavisnica od droga, jer u Crnoj Gori ne postoji ustanova u kojoj se žene zavisnice od droga mogu liječiti, a u svijetu je ta pojava poznata kao nasilje države nad ženom. S obzirom da je Ustavom Crne Gore svim građanima i građankama garantovano pravo na zdravstvenu zaštitu, ovo se može smatrati diskriminacijom žena i izrazila je nadu da će se postupak izgradnje Centra za liječenje žena zavisnica od droga ubrzo završiti, jer je to bilo predviđeno nacionalnim strateškim dokumentom za droge 2008-2012. godina, ali još uvijek nije realizovano.

U odgovoru poslanici Ljerki Dragičević, saopštila je da se slaže sa njenim konstatacijama u vezi sa važnošću informativnih kampanja. U instituciji Zaštitnika pitanjima zaštite od diskriminacije bavi se ona kao Zamjenica Zaštitnika za zaštitu manjinskih prava, antidiskriminaciju i oblast rodne ravnopravnosti koja je i rukovodilac sektora i još dvoje zaposlenih, od kojih jedan politikolog i jedna službenica koja je nedavno počela da radi i još uči posao, a po preporuci člana Venecijanske komisije koji je bio u posjeti Instituciji neophodno je da bude rukovodilac sektora i minimum još deset zaposlenih. Navela je da bi bilo dovoljno da je odradila obuke u saradnji sa Upravom za kadrove i međunarodnim institucijama i napisala šest publikacija u 2012. godini.

Nakon rasprave, Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno prihvatio (sedam glasova "za") Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu i odlučio da sačini Izvještaj sa Predlogom zaključka koji će dostaviti Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore i Ministarstvu za ljudska i manjinska prava

I Z V J E Š T A J

O RAZMATRANJU IZVJEŠTAJA O ZAŠTITI OD DISKRIMINACIJI ZA 2012. GODINU, koji je Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavio Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, u skladu sa članom 62 i 68 Poslovnika Skupštine je, cijeneći upoznavanje sa uočenim pojavama diskriminacije i preduzetim aktivnostima, kao i preporukama i mjerama za otklanjanje diskriminacije veoma važnim za praćenje stanja ljudskih prava u Crnoj Gori, Odbor je u funkciji kontrolne uloge Parlamenta, na osnovu Plana aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2013. godinu, sačinjenog na osnovu:

- Izvještaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012. godinu,
- Programa rada Vlade Crne Gore za 2013. godinu, usvojenog 31. januara 2013. godine, kao i
- Jednog broja nerealizovanih aktivnosti iz Plana aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2012. godinu,

na 14. sjednici, održanoj 17. jula 2013. godine, realizovanjem trinaeste aktivnosti, razmotrio **Izvještaj o zaštiti od diskriminacije za 2012. godinu**, koji je Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavio Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore

(„U izvršavanju poslova iz svog djelokruga Odbor može tražiti od državnog organa podatke i informacije od značaja za svoj rad“),

i kojoj su, pored poslanika, članova Odbora, u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali:

- zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, **Marijana Laković**,
  - pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava, **Blanka Radošević Marović**,
  - pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava, **Sabahudin Delić**,
  - pomoćnica ministra prosvjete, **Vesna Vučurović**,
  - direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina, **dr Derviš Selhanović**
- predstavnici međunarodnih organizacija sa sjedištem u Crnoj Gori:**
- UNHCR-a, **Aleksandar Čadenović** i

NVO-a koja se bave pitanjima ljudskih prava i sloboda i monitoringom rada Odbora za ljudska prava i slobode:

- “Građanska alijansa”, koordinator programa za ljudska prava, **Milan Radović** i
- Izvršni direktor NVO “Progres, **Zdravko Cimbaljević**.

a polazeći od nalaza iz **Izvještaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012.godinu**:
“Izvjestan napredak je ostvaren u pogledu politika u oblasti antidiskriminacije. Ombudsman je sačinio različite izvještaje o pitanjima koja se tiču ljudskih prava, o kojima je raspravljao skupštinski Odbor za ljudska prava. Bez obzira na to što je zaposlen novi kadar, kapacitet Ombudsmana je i dalje ograničen; relevantno zakonodavstvo i dalje ima nekoliko nedostataka, npr. u pogledu nezavisnosti Ombudsmana. Takođe je neophodno izvršiti izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije kako bi se uskladio s pravnom tekovinom EU. Potrebno je nastaviti sprovođenje politika u oblasti antidiskriminacije, kao i praćenje i sprovođenje ljudskih

prava. Kada je riječ o pravima homoseksualaca, biseksualaca i transseksualaca (pripadnika LGBT populacije), ostvaren je izvjestan napredak. Vlada je pokazala veću otvorenost u pogledu promovisanja i odbrane prava pripadnika LGBT populacije i u tom smislu preduzela konkretne korake. Savjetnik Predsjednika Vlade za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije je nastavio da bude aktivan po pitanju prava pripadnika ove populacije. Sklonište za pripadnike LGBT populacije funkcioniše, kao i telefonska linija za podršku i savjetovanje. Državni organi su osigurali brzu identifikaciju i hapšenje navodnih izvršilaca napada reditelja spota protiv homofobije i glumca koji se pojavljuje u njemu, a koji se desio u septembru; ipak, uopštenije posmatrano, rešavanje slučajeva vezanih za prava pripadnika LGBT populacije od strane organa je i dalje sporo. Pripadnici LGBT populacije, kao i aktivisti civilnog društva koji se bave promovisanjem i zaštitom prava pripadnika LGBT populacije, i dalje trpe diskriminaciju.” (str.13 i 14)

Kako postojanje pravila o zabrani diskriminacije u Ustavu ili zakonima još ne znači da je diskriminacija u stvarnosti zabranjena i da ne postoji, to su, naprotiv, manifestacije otvorene ili prikrivene diskriminacije prisutne u svakodnevnom životu, tako se u Izvještaju Zaštitnika ljudskih prava i slobode Crne Gore o zaštiti od diskriminacije prikaz pojava diskriminacije zasniva na pritužbama, izvještajima sudova u Crnoj Gori, organa za prekšaje, inspekcija, kao i na razgovorima sa građanima, sprovedenim istraživanjima od strane drugih organa i nevladinih organizacija i drugim izvorima saznanja, uključujući i učešće predstavnika Zaštitnika na okruglim stolovima, konferencijama, televizijskim i radio emisijama.

****

Odbor za ljudska prava i slobode na 14. Sjednici održanoj 17. jula 2013. godine, razmotrio je više tačaka dnevnog reda, čime je realizovao trinaestu, četrnaestu, petnaestu i šesnaestu aktivnost utvrđenu Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2013. godinu, a u funkciji antidiskriminacione politike koju sprovodi Crna Gora na svim nivoima, preko Vlade, nezavisnih institucija i civilnog sektora:

- Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije (do nivoa Odbora);
- Informaciju o implementaciji Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2012.-2016. (Implementacija Preporuka Ombudsmana s aspekta obrazovanja, obezbjeđivanje udžbenika, romskih asistenata), sa osvrtom na Studiju o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori - romska i egipćanska djeca, koju je sačinio UNICEF-Kancelarija u CG u saradnji sa Delegacijom Skupštine Crne Gore u PSSE (Istraživanje realizovala Agencija IPSOS);
- Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018;
- Izvještaj o radu Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore za 2012. godinu.

Na ovoj sjednici, Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno donio Odluku o kontrolnom saslušanju Koordinatora Koordinacionog odbora za praćenje realizacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II, ministra rada i socijalnog staranja mr Predraga Boškovića, koje će se održati na 15. sjednici Odbora, 25. jula 2013. godine.

Zakon o zabrani diskriminacije, usvojen 2010. godine, propisuje tri različita institucionalna mehanizma zaštite od diskriminacije. Prvi je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao centralna institucija kojoj građani mogu da se obrate pritužbom, drugi mehanizam je sudska zaštita, odnosno pravo na podnošenje tužbe sudu, a treći, prekršajno pravna zaštita od diskriminacije. Takođe, Zakon sadrži i pravila koja se odnose na vršenje inspeksijskog nadzora nad primjenom zakonskih odredbi, što dodatno predstavlja jedan od mehanizama zaštite od diskriminacije.

Imajući u vidu zakonske odredbe u oblasti diskriminacije, aktivnosti Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Marijana Laković je saopštila da **Izvještaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore** o zaštiti od diskriminacije sadrži prikaz aktivnosti Zaštitnika koje se mogu klasifikovati kao: reaktivno djelovanje po pojedinačnim

pritužbama građana; praćenje pojava diskriminacije i trendova u društvu kroz druge izvore saznanja; i proaktivno djelovanje, koje je, uglavnom, usmjereno na podizanje svijesti i znanja vezanih za teme zabrane diskriminacije i razvijanja tolerancije građana i državnih službenika putem okruglih stolova, konferencija, televizijskih i radio emisija.

Kroz ove aktivnosti, kao i prikupljanjem podataka o slučajevima diskriminacije od sudova, područnih organa za prekršaje i inspeksijskih organa, Zaštitnik prati pojave diskriminacije u društvu sa ciljem sagledavanja stanja ostvarivanja i stepena zaštite ljudskih prava i sloboda, razvoja i unaprjeđenja javne svijesti, poštovanja standarda zaštite od diskriminacije, kao i njenog otklanjanja.

Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je saopštila da je u izvještajnom periodu Zaštitnik imao u radu 64 predmeta koji se odnose na diskriminaciju, od čega su 63 pritužbe i jedna inicijativa Skupštini Crne Gore za donošenje zakona. Postupak je okončan po 51 predmetu, a po 13 predmeta postupak je u toku. Od ukupnog broja predmeta, osam predmeta je prenešeno iz 2011. godine, po kojima je postupak završen.

U izvještajnoj godini predmeti su se odnosili na diskriminaciju po osnovu: nacionalne pripadnosti- 21, pola- 12, pripadnosti grupi- sedam, invaliditeta- pet, seksualne orijentacije i rodnog identiteta- tri, i to dvije pritužbe i jedan predlog za podnošenje inicijative za donošenje Zakona, zdravstvenog stanja- dva, političkog opredjeljenja- četiri, vjere i uvjerenja- jedan, jezika- jedan i druga lična svojstva- pet.

Od 51 završeni predmet, u jednom predmetu Zaštitnik je podnio inicijativu za donošenje zakona; u jednom predmetu Zaštitnik je dao mišljenje sa preporukom, u četiri predmeta Zaštitnik je ukazao na povredu prava i buduće postupanje organa u sličnim situacijama; u devet predmeta postupak je obustavljen, jer su nakon podnošenja pritužbi podnosioci pokrenuli sudski postupak; u četiri predmeta je obustavljen postupak, jer je povreda otklonjena u toku postupka; u četiri slučaja Zaštitnik nije postupao zbog nenadležnosti; u tri slučaja Zaštitnik nije postupao jer pritužba nije dopunjena u ostavljenom roku, a ni nakon isteka roka (podnosioci su ispoljili potpunu pasivnost); u tri slučaja Zaštitnik nije postupao jer je stranka ponovila pritužbu, a nije ponudila nove dokaze; u dva slučaja Zaštitnik nije postupao jer je podnijeta anonimna pritužba, a nije bilo osnova za postupanje po sopstvenoj inicijativi; u dva slučaja Zaštitnik nije postupao jer nijesu iscrpljena ostala pravna sredstva, na koja je upućen; u šest slučajeva Zaštitnik je uputio podnosioca pritužbe na ostala pravna sredstva. U 12 slučajeva Zaštitnik nije utvrdio diskriminatorsko postupanje.

Budući da elektronska baza podataka još uvijek nije uspostavljena, Zaštitnik se, 9. novembra 2012. godine obratio osnovnim sudovima u Crnoj Gori, Vijeću za prekršaje Crne Gore, Upravi policije i svim inspeksijskim organima, radi dostavljanja podataka u vezi slučajeva diskriminacije. Zaštitniku su dostavili odgovore osnovni sudovi: Podgorica, Herceg Novi, Ulcinj, Kotor, Bar, Danilovgrad, Cetinje, Nikšić, Rožaje, Kolašin, Plav, Berane, Bijelo Polje i Žabljak. Odgovore Zaštitniku su dostavili i: Uprava za inspeksijske poslove, Ministarstvo prosvjete i sporta kao i Uprava policije.

Prema dobijenim podacima, Osnovnom sudu u Pljevljima podnijeto je pet (5) tužbi u vezi diskriminacije. Svi predmeti su završeni i u njima je odbijen tužbeni zahtjev.

Za period od 01. januara do 01. novembra 2012. godine, Osnovnom sudu u Podgorici podnešene su četiri (4) tužbe u vezi sa diskriminacijom.

Osnovnom sudu u Nikšiću podnijeta je jedna (1) tužba u vezi sa diskriminacijom (po osnovu invaliditeta). Postupak po tužbi kod ovog suda je okončan 31. oktobra 2012. godine.

Kod Osnovnog suda u Kotoru u toku je postupak po dvije (2) podnijete tužbe. U jednom predmetu je zakazano ročište za glavnu raspravu za 18. Januara 2012. godine, a u drugom predmetu do dana dostavljanja odgovora Zaštitniku nije zakazano pripremno ročište.

Ministarstvo prosvjete i sporta je obavijestilo Zaštitnika da, u izvještajnom periodu, nije primilo ni jednu prijavu u vezi sa diskriminacijom.

Uprava policije PJ Podgorica imala je 18 prijava, dok u ostalim organizacionim jedinicama Uprave policije nije bilo evidentiranih slučajeva prijave diskriminacije.

Vijeće za prekršaje Crne Gore dostavilo je tabelarni prikaz podataka iz evidencija područnih organa za prekršaje Crne Gore iz kojeg proizilazi da je kod Područnog organa za prekršaje u Podgorici

pravosnažno okončan postupak po dva (2) zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, od kojih je jedan zahtjev bio podniet po osnovu člana 43 stav 1 tačka 3 Zakona o medijima, a drugi po osnovu člana 7 stav 1 Zakona o javnom redu i miru. Ove dvije pravosnažne odluke odnosile su se na diskriminaciju po osnovu seksualne orijentacije. U jednom slučaju je kažnjeno pravno, a u drugom fizičko lice. Postupak po dva (2) zahtjeva je u toku.

Kod Područnog organa za prekršaje u Cetinju podniet je jedan (1) zahtjev 02. Avgusta 2012. godine, a postupak po tom zahtjevu je u toku.

U izvještajnom periodu, Vijeće za prekršaje Crne Gore imalo je u radu, u postupku po žalbi jedan (1) predmet po osnovu Zakona o zabrani od diskriminacije. Osnov diskriminacije je diskriminacija po osnovu invaliditeta.

Prethodno navedeno ukazuje na činjenicu da građani nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati sa propisima koji uređuju oblast zaštite od diskriminacije i da često ne prepoznaju diskriminaciju. S tim u vezi, u ovoj godini Zaštitnik je uglavnom bazirao svoj rad i djelovanje na promociji ljudskih prava, i posebno ljudskih prava pripadnika marginalizovanih društvenih grupa (Romi, Aškalije, Egipćani, LGBT osobe, osobe sa invaliditetom, žene), kao i na upoznavanju građana i državnih službenika, službenika lokalnih samouprava i drugih sa Zakonom o zabrani diskriminacije, Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao i međunarodnim dokumentima, stavovima i praksom Evropskog suda za ljudska prava i Evropskog suda pravde.

Zamjenica Zaštitnika Marijana Laković je saopštila da su u Izvještaju analizirani pojedini oblici diskriminacije: po osnovu nacionalne pripadnosti i jezika, po osnovu pola, po osnovu invaliditeta, po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije.

Ocijenila je da je usvajanjem i primjenom zakonodavnog okvira za zaštitu od diskriminacije, kojim je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljen kao institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije i ostalih diskriminatornih propisa, ostvaren značajan napredak u promociji i zaštiti od diskriminacije.

Državni organi su ostvarili saradnju sa civilnim sektorom, posebno na planu unaprjeđenja pozitivnog okruženja za pripadnike osjetljivih društvenih grupa.

Međutim, po ocjeni Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, diskriminacija je i dalje prisutna u odnosu na Rome, lica sa invaliditetom, lica različite seksualne orijentacije, žene, starije osobe i pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica.

Članovi Odbora za ljudska prava i slobode postavili su brojna pitanja:

- Kolika je srazmjera između stvarnog stepena postojanja diskriminatornog ponašanja u praksi i broja podnijetih pritužbi po osnovu diskriminacije?

- U kojem stepenu je Zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore koja je bila član jedinstvene Radne grupe za izradu Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije i Nacrta zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore bila uključena u javnu raspravu o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, da li je učestvovala na sastanku na kojem su razmatrani svi predlozi i sugestije na Nacrt ovog zakona, dostavljeni tokom javne rasprave i da li je bila obaviještena o održavanju sjednice Odbora za rodnu ravnopravnost na kojoj je razmatran Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije?

- Da li u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore imaju realnu sliku o efektima realizovanih obuka na teme zaštite od diskriminacije?

- Da li institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore ima dovoljno finansijskih, kadrovskih i materijalnih kapaciteta za obavljanje svih poslova utvrđenih Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakonom o zabrani diskriminacije?

- Zašto još ne postoji elektronska baza podataka o slučajevima prijavljene diskriminacije, shodno Pravilniku o bližem sadržaju i načinu vođenja evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije?

- Da li su se u instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore susreli sa pritužbama po osnovu političke diskriminacije?

- Šta je urađeno po pitanju izgradnje paviljona za žene, zavisnice od droga, s obzirom da su u Centru na Kakarickoj gori smješteni samo muškarci, tako da se to može smatrati diskriminacijom žena u pristupu zdravstvenoj i socijalnoj zaštiti?

- Da li se institucija Zaštitnika u dosadašnjem radu susrela sa mogućom medijskom diskriminacijom od strane javnog servisa nad pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, zbog toga što na adekvatan način ne prate događaje i manifestacije koje manjinski narodi organizuju u cilju promocije njihovog identiteta i kulture?

Odgovore na postavljena pitanja dala je zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović je dala detaljnije informacije o radu Radne grupe zadužene za izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije i Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Saopštila je da je to bila jedinstvena Radna grupa koju je formiralo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, čiji predsjednik je bio ministar za ljudska i manjinska prava dr Suad Numanović, a koordinator ona, u svojstvu pomoćnice ministra za ljudska i manjinska prava. Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije je utvrđen na sjednici Vlade Crne Gore 11. jula 2013. godine, tako da će uskoro biti u skupštinskoj proceduri, dok je javna rasprava o Nacrtu zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore tek počela i trajaće do polovine avgusta 2013. godine. Mnogi od predloga i sugestija dostavljenih u toku javne rasprave, uvršteni su u Predlog zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije.

***

I pored značajnog napretka u ovoj oblasti, **predstavnici manjinskih naroda** suočavaju se sa problemima u oblasti zapošljavanja u javnoj sferi, u proporcionalnoj zastupljenosti u institucijama pravno-političkog sistema, u političkoj prezentaciji, kao i određenim problemima u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja i izdavačke djelatnosti. U tom smislu, svi organi, organizacije i ustanove, bi trebale, u što kraćem periodu preduzeti poredne aktivnosti, kako bi se ovo stanje unaprijedilo.

U tom kontekstu, od značaja su tri pitanja. Prvo se odnosi na pravo zastupljenosti manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica u državnim organima i jedinicama lokalne samouprave. I pored činjenice da su se u posljednje vrijeme ulagali značajni naponi da se postigne adekvatna zastupljenost manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, ovo pitanje se još uvijek postavlja kao problem na kojem treba više raditi.

Drugo pitanje odnosi se na položaj pripadnika zajednice Roma, Aškalija i Egipćana, i to, prije svega, na one članove te zajednice koji su pravno nevidljivi. Pravno nevidljiva lica su ona koja nijesu upisana u matične knjige rođenih i koja nemaju identifikaciona dokumenta, uključujući lične karte, zdravstvene knjižice i sl. Bez ovih dokumenata, ova lica ne mogu biti subjekti prava, već su ostavljena da žive van pravnog sistema države.

Crna Gora je u proteklih godina, shodno usmjerenjima i preporukama Evropske komisije, u kontekstu pristupanja Države Evropskoj Uniji, značajno poboljšala pristup dokumentaciji i tržištu rada svih izbjeglica uredno registrovanih. Zahvaljujući aktivnostima agencija UN-a, ali i kroz direktna programska izdavanja iz državnog budžeta, preko Nacionalnog savjeta Roma u Crnoj Gori i organizacija civilnog društva, realizovani su brojni programi pravne i neposredne praktične pomoći u kompletiranju dokumentacije neophodne za dobijanje ličnih dokumenata i regulisanje odgovarajućeg statusa u Crnoj Gori.

Zahvaljujući izmjenama Zakona o strancima, svim osobama sa regulisanim statusom stranca sa stalnim nastanjenjem po ubrazanoj proceduri izdate su dozvole za rad i registracija na biroima rada nacionalne agencije za zapošljavanje – Zavoda za zapošljavanje Crne Gore. To je, prije svega, omogućilo nesmetan pristup ovih lica socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti.

Nacionalnom strategijom zapošljavanja i razvoja ljudskih resursa za period 2012-2015. godine, kao jedan od prioriteta istaknuto je promovisanje socijalne inkluzije i smanjenje siromaštva, kroz

unaprjeđenje sistema socijalnih davanja i socijalnih usluga, sa jednim od ciljeva pružanja pomoći ovoj populaciji u zapošljavanju. Međutim, i dalje je vrlo mali broj pripadnika ove populacije zaposlen.

Možemo reći da sada ne postoje barijere za pristup na tržištu rada administrativne prirode, osim za pravno nevidljiva lica, koje su postajale ranije, ali su sada došle do izražaja stručna osposobljenost i vještine koje se prepoznaju kao ozbiljna prepreka za intenzivnije zapošljavanje pa time i pristup zaradama. Dugogodišnja zapostavljenost ove populacije sada se odražava na njihovu ukupnu socijalnu inkluziju. Značajan broj pripadnika romske i egipćanske raseljeničke populacije je funkcionalno i elementarno nepismen, bez stručnih kompetencija što bitno ograničava mogućnost dobijanja posla. Redovni obrazovni sistem nije uspio da vrati i ponovno integriše veliki broj djece i mladih koji su sada, a i u budućnosti će predstavljati ozbiljan socijalni problem usljed njihove nepismenosti, nedovoljnog obrazovanja i neposjedavanja stručnih vještina. Potrebno je da se započne sa realizacijom programa elementarnog funkcionalnog opismenjavanja i nakon toga obukama za jednostavna stručna zanimanja koja potražuje crnogorsko tržište rada. Vlada Crne Gore je usvojila poseban Nacionalni Program funkcionalnog opismenjavanja stanovništva koji omogućava da se u odgovarajućem fondu časova, kroz par mjeseci, završe četiri razreda osnovne škole, što dalje omogućava učešće u zanatskim obukama za jednostavna stručna zanimanja.

U septembru 2012. godine, kao i ranijih godina, preko NVO "Institut socijalne inkluzije" nastavljen je, uz podršku Vlade Crne Gore program stipendija za srednjoškolce i studente iz romske i egipćanske zajednice. U 2012. godini povećan je broj upisanih osoba, iz ovih zajednica, na Univerzitet Crne Gore. Takođe, Crna Gora, zahvaljujući ovim naporima, bilježi dobre rezultate u srednjoškolskom obrazovanju Roma. Stopa napuštanja školovanja svedena je na minimum. Problem je što još uvijek nije pronađen odgovarajući i održiv model kontinuirane podrške i redovne isplate stipendija prema krajnjim korisnicima. Podrška treba pratiti tok školske, a ne isključivo kalendarske godine.

Iako postoje izvjesni pomaci u pravcu poboljšanja položaja romske populacije, potrebno je preduzeti dalje mjere kako bi se došlo do suštinskih pozitivnih promjena. Neophodno je, između ostalog, posvetiti više pažnje podizanju svijesti javnosti, raditi na edukaciji i osnaživanju ove manjine, s obzirom da njeni pripadnici još uvijek nedovoljno poznaju svoja prava i, istovremeno, edukovati širu javnost u cilju boljeg prepoznavanja i suzbijanja diskriminacije ove manjine.

Po osnovu pola u januaru 2013. godine ministarstvo nadležno za ljudska prava usvojilo je Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti za period 2013-2017. godine.

Uočljiv je napredak na polju poboljšanja participacije žena iz Romske i Egipćanske zajednice u ukupnom društvenom životu. Posebno su, u tom pogledu, za pohvalu napori nevladinih organizacija "Centar za romske inicijative" i "Ženska RAE mreža - Prva", koje su se stručno i organizovano bavile pitanjima javnog zastupanja političke participacije i učešća žena u donošenju odluka. Najčešći javni oblici diskriminacije žena su u oblasti rada i zapošljavanja. Uočava se da poslodavci najčešće krše prava zaposlenih žena tako što im ne nude nove ugovore o radu na određeno vrijeme kad saznaju za njihovu trudnoću, nezakonito otkazuju ugovore o radu na neodređeno vrijeme i, uopšte, diskriminatorski postupaju prema zaposlenim ženama, koje se, poslije porodiljskog odsustva, vraćaju na posao, tako što ih premještaju na druga radna mjesta. Žene sa invaliditetom su u još težoj situaciji. Usmene i pisane pritužbe žena sa invaliditetom zbog nezaposlenosti su sve učestalije. Prema izvještajima civilnog sektora, zlostavljanje na radu-mobing zaposlenih, sve više se prepoznaje, a kao zlostavljač se pojavljuje najčešće pretpostavljeni. Takođe, važno pitanje je pravo na ravnopravno učešće u odlučivanju u poslovima javne vlasti i pravo na reprezentovanje. Što se učešća na izborima tiče (aktivno biračko pravo), mišljenja smo da je potrebno: sistemski pratiti učešće žena na izborima i analizirati rezultate; pratiti odziv žena na izborima iz rodne perspektive i analizirati rezultate; organizovati kampanje za izlazak žena na izbore. U zakonodavnoj vlasti, nakon posljednjih izbora za Skupštinu Crne Gore, od 81 poslanika 14 su žene, što čini 17,2% (od 16 ministara, 3 ministarke su žene, što čini 18,7%) . Participacija žena u vršenju sudskih funkcija i funkcija u izvršnoj vlasti je sve veća i bolja.

Zastupljenost žena na nivou lokalnih parlamenata je 14% (1 predsjednica opštine i 4 predsjednice skupština opština). U cilju dosljedne implementacije nacionalne legislative i međunarodnog prava o rodnoj ravnopravnosti, neophodno je više i sistemski raditi u pravcu polne senzibilizacije i osvješćivanja

javnosti. S toga, smatramo da su veoma važne aktivnosti Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Naime, u toku 2012. godine, to odjeljenje je organizovalo niz seminara, radionica i sastanaka o rodnoj ravnopravnosti, kao što su: dvodnevna radionica za obuku trenera/ica za pitanja rodne ravnopravnosti iz redova nosilaca pravosudnih funkcija; dvodnevni seminar za nastavnike/ce građanskog vaspitanja; javne tribine na temu: "Osnaživanje učešća žena u procesu donošenja odluka na lokalnom nivou" u opštinama: Berane, Kolašin i Mojkovac; radionice na temu: "Razvijanje programa za veće zapošljavanje žena u ruralnim područjima u Crnoj Gori"; IX Sastanak Foruma za dijalog sa predstavnicima civilnog društva; radionica: "U susret novoj publikaciji-žene imuškarci u Crnoj Gori 2012.

Međutim, i pored usvajanja dobrog zakonodavnog okvira i preduzimanja mjera za njegovu implementaciju, zaštita žrtava nije na zadovoljavajućem nivou. S toga je potrebno obezbijediti neophodne resurse za dosljednu implementaciju Zakona i pratećih strateških dokumenata. U tom smislu, potrebno je: podržati rad servisa za žene žrtve nasilja koji će osnažiti njihovu sposobnost da napuste nasilnu situaciju i, u nekim slučajevima, tako spasu živote; unaprijediti rad svih institucija, posebno pravosudnih organa, i obezbijediti ažurno i efikasno sprovođenje Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici; uspostaviti efikasan sistem nadzora nad sprovođenjem zaštitnih mjera koje propisuje Zakon o zaštiti od nasilja u porodici i hitno postupati u slučajevima njihovog kršenja; obezbijediti besplatnu pravnu pomoć za žrtve u svim postupcima koji slijede nakon prijavljivanja nasilja; obezbijediti adekvatne zaštitne mjere za žrtve nasilja; i unaprijediti materijalnu podršku za žrtve nasilja osnivanjem Fonda za podršku žrtava nasilja.

U cilju **zaštite lica sa invaliditetom**, Crna Gora je donijela i posebne zakone, kao što su: Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom; Zakon o kretanju lica sa invaliditetom uz pomoć psa pomagača; Zakon o povlastici lica sa invaliditetom u unutrašnjem saobraćaju; Zakon o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama, kao i Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom.

Osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori se nalaze u veoma teškom položaju i pored toga što su državni organi na svim nivoima preduzimali brojne aktivnosti. Svakodnevno se suočavaju sa diskriminacijom, iz razloga što uprkos dobrim zakonskim rješenjima u praksi još uvijek nije obezbijeđen pristup svim javnim objektima i ustanovama. Kada se govori o pristupačnosti ne misli se samo na arhitektonsku pristupačnost već i na pristupačnost informacijama, komunikacijama i tehnologijama kao veoma važnom segmentu za ostvarenje prava i ravnopravan tretman osoba sa invaliditetom u društvu. Treba istaći da je u arhitektonskoj oblasti evidentiran napredak posljednjih godina. Razlog poboljšanja situacije prvenstveno se ogleda u činjenici da se Crna Gora iz dana u dan razvija, arhitektonski i urbanistički izgrađuje, pa se u novoizgrađenim objektima u određenoj mjeri poštuju osnovni standardi pristupačnosti.

U cilju unaprjeđenja položaja lica sa invaliditetom, Vlada Crne Gore je 2007. godine usvojila Strategiju za integraciju lica sa invaliditetom, za period 2008. do 2016. godine. Strategija obuhvata oblasti: zdravstvene zaštite; socijalne zaštite; penzijsko-invalidskog osiguranja; obrazovanja; profesionalnog osposobljavanja i zapošljavanja; kulturu; sport i rekreativnu itd. Strategijom je predviđeno da se akcioni planovi donose svake dvije godine, pa je u skladu sa tim Vlada donijela i akcione planove, kojima se određuju prioritetne aktivnosti. Pri Vladi i Ministarstvu rada i socijalnog staranja formirana su i određena radna tijela za brigu o licima sa invaliditetom. Takođe, Vlada Crne Gore je osnovala i Savjet za brigu o osobama sa invaliditetom.

Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju lica sa invaliditetom je uređen način i postupak ostvarivanja prava na profesionalnu rehabilitaciju lica sa invaliditetom, mjere i podsticaji za njihovo zapošljavanje, način finansiranja i druga pitanja od značaja za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom.

Na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore trenutno se nalazi 1967 lica sa invaliditetom (invalidi rada, 1380 i kategorisana lica, 5876). Sredstva Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom se obezbjeđuju iz posebnog doprinosa koji uplaćuju poslodavci u Budžet Crne Gore (Fond nije izdvojen kao posebna budžetska pozicija u prihodnoj i rashodnoj strani

Budžeta Crne Gore, odnosno Budžeta Zavoda za zapošljavanje Crne Gore), i po tom osnovu, u periodu od 23. maja 2009. godine do 25. aprila 2013. godine uplaćeno je 21.186.623,20 eura, a za realizaciju programa profesionalne rehabilitacije i zapošljavanja tih lica utrošeno je 1.319.620, 66 eura.

U javnim radovima koje organizuje Zavod za zapošljavanje godišnje se, na određeno vrijeme zapošljava od 70-1 00 lica sa invaliditetom.

Potrebno je da resorno Ministarstvo donese podzakonske akte u skladu sa ovim Zakonom kao što je Pravilnik o grant šemama (program dodjele bespovratnih sredstava, po javnom pozivu za odabir i finansiranje projekata koji imaju za cilj profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje lica sa invaliditetom; član 11, stav 1, tačka 4b) i na taj način bi se stvorili uslovi za adekvatnu implementaciju Zakona (primjer Slovenija) i na taj način omogućiti korišćenje sredstava Fonda u zakonom predviđene namjene.

Po ocjeni Zaštitnika, u 2012. godini **ostvaren je određen napredak na poštovanju ljudskih prava LGBT osoba** i primjeni antidiskriminacione politike.

Doprinos tom procesu nastavljaju da pružaju, uz civilno društvo koje je i otvorilo pitanje LGBT prava, institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Vlada Crne Gore u cjelini i preko odgovarajućih resora, Uprava policije, Savjet za građansku kontrolu rada policije i mediji.

Značajnu podršku poboljšanju položaja i socijalne inkluzije LGBT zajednice u Crnoj Gori pruža i međunarodna zajednica, međunarodne organizacije i agencije kao i donatori koji pomažu programske aktivnosti u ovoj oblasti

LGBT osobe čine marginalizovanu grupu, čija prava su u Crnoj Gori, ako bi se posmatralo sa aspekta legistlative, relativno dobro zaštićena. Realnost je, ipak, dosta drugačija i to na štetu samih LGBT osoba. Kako tumačiti ovakav raskorak, pitanje je koje traži odgovor zasnovan na pažljivoj analizi ukupne antidiskriminatorne politike i prakse.

Zakon o zabrani diskriminacije eksplicitno zabranjuje diskriminaciju osoba po osnovu njihovog rodnog identiteta i seksualne orijentacije (član19). Međutim, potrebno je ovaj Zakon unaprijediti, jasnim definisanjem pojmova „rodni identitet“, „seksualna orijentacija“ i dr.

Naš zakonodavac bi mogao da slijedi put kojim su pojedina nacionalna zakonodavstva već prošla, uključujući i primjere zakonodavstava zemalja regiona, a to je da se, usvajanjem posebnog zakona o istopolnim zajednicama, izbjegne dalji nejednak tretman istopolnih parova.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je početkom 2012. godine Skupštini Crne Gore podnio Inicijativu za donošenje Zakona o istopolnim zajednicama, kojim bi se na jedinstven način uredio položaj ovih osoba. Skupština Crne Gore ovu Inicijativu još uvijek nije razmatrala.

***

Govoreći o realizaciji Strategije unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović je podsjetila da je Vlada Crne Gore usvojila Strategiju unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 9. maja 2013. godine, kada je usvojen i Akcioni plan za 2013. godinu koji je pratio Strategiju.

Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. za opšti cilj ima poboljšanje ukupnog društvenog položaja LGBT osoba u Crnoj Gori i njihove bolje integracije u crnogorsko društvo. Strategija definiše ciljeve, oblasti djelovanja i mjere neophodne za njenu punu implementaciju.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava smatra važnim što se Strategijom stvaraju dobri preduslovi za sprovođenje politike zaštite ljudskih prava LGBT osoba u Crnoj Gori, što podrazumijeva i konkretnu primjenu međunarodnopravnih i na njima zasnovanih ustavnih i zakonskih standarda kojima se reguliše poštovanje osnovnih ljudskih prava. Strategija, takođe, podrazumijeva koordinirane, udružene i sinhronizovane napore Vlade Crne Gore sa organizacijama civilnog društva u pružanju političke i druge moguće podrške zaštiti i unapređenju ljudskih prava LGBT osoba.

Ističući da je Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. nastala kao sistemski odgovor Vlade Crne Gore na uočeni nivo homofobije u crnogorskom društvu, izloženosti LGBT osoba diskriminaciji, te nedostatku konkretnih mjera koje vode ukupnom poboljšanju položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je naglasila da se Strategija rukovodi osnovnim principom da su seksualna orijentacija i rodni identitet sastavni dio ličnosti svakog čovjeka i ne smiju biti osnov za diskriminaciju i zloupotrebu.

Strategija je podijeljena na oblasti koje predstavljaju važne sfere društvenog života u kojima su intervencije neophodne:

- institucionalni i pravni okvir;
- oblast obrazovanja kao važan faktor u formiranju stavova pojedinaca;
- oblast zdravstvene zaštite kroz unapređenje zdravlja pripadnika LGBT zajednice, bez diskriminacije i predrasuda;
- oblast medija, kulture, sporta, umjetnosti i drugih oblasti kojima će se uspostaviti novi društveno-kulturološki odnos prema LGBT osobama u Crnoj Gori.

Govoreći o Akcionom planu za 2013. godinu, Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je saopštila da se utvrđene realizuju aktivnosti na unapređenju antidiskriminatorne politike i zakonodavstva i stvaranju ambijenta koji će efikasno štititi prava LGBT osoba.

S tim u vezi, naglasila je da su u toku izmjene i dopune normativnog okvira koji će značajno poboljšati zakonsku zaštitu LGBT osoba i to: Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika na način što će se kao otežavajuća okolnost za odmjeraivanje kazne cijeniti okolnost ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je saopštila da su Planom rada Ministarstva za ljudska i manjinska prava za 2013. godinu obuhvaćene aktivnosti na realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije, koje uključuju promovisanje antidiskriminatornog ponašanja i prakse kroz kontinuirano sprovođenje seminara, radionica i treninga, prema utvrđenom Planu implementacije antidiskriminatornog zakonodavstva i to za: državne službenike, predstavnike pravosudnih organa, predstavnike lokalnih vlasti, područnih jedinica i ispostava policije, inspeksijskih službi i drugih koji dolaze u kontakt sa slučajevima diskriminacije ili su zaduženi za pružanje zaštite od diskriminacije. Ovaj oblik osposobljavanja u pružanju zaštite od diskriminacije odnosi se, prije svega, na pružanje zaštite najranjivijim, marginalizovanim društvenim grupama, uključujući LGBT osobe, prema kojima je diskriminacija i homofobija naročito vidljiva.

U cilju bolje prihvatljivosti LGBT osoba planirano je **potpisivanje memoranduma sa lokalnim vlastima o razumijevanju i mjerama u borbi protiv diskriminacije**. Izrada izvještaja o kršenju prava LGBT osoba, na osnovu provjera nacionalnih struktura i procedura, je takođe jedan od zadataka Ministarstva za ljudska i manjinska prava u saradnji sa drugim nadležnim organizacijama i tijelima.

Saopštila je da je Akcionim planom predviđeno iniciranje projekta i izrada uporedne analize o standardima i različitim modelima zakona o registrovanom partnerstvu i to, prije svega, uzimajući u obzir modele: Danske, Francuske i Holandije. Ovim projektom, odnosno uporednom analizom, definisaće se preporuke za izbor modela koji bi bio najprimjereniji crnogorskim uslovima.

Blanka Radošević Marović je naglasila da je Akcionim planom do kraja 2013. godine predviđeno niz aktivnosti na čijoj realizaciji će raditi:

Ministarstvo prosvjete:

- Sprovođenje inicijativa o nenasilju i nediskriminaciji u školama;
- Izrada analize školskih programa i udžbenika u kontekstu zastupljenosti LGBT problematike;
- Obuka nastavnika i stručnih službi u školama o principima i mjerama Strategije;

Ministarstvo rada i socijalnog staranja:

- Obuke socijalnih radnika i drugih zaposlenih u centrima za socijalni rad i ustanovama socijalne i dječje zaštite u cilju razumijevanja LGBT osoba u porodici i zajednici;

Ministarstvo unutrašnjih poslova i Uprava policije:

- Kontinuirano sprovođenje obuke na osposobljavanju policijskih službenika za rad sa LGBT zajednicom;
- Uspostavljanje aktivne saradnje između LGBT zajednice i policijskih službi;

Ministarstvo zdravlja:

- Jačanje kapaciteta zdravstvenih radnika i medicinskog osoblja,
- Unaprjeđivanje servisa za rad sa LGBT zajednicom,

- Imenovanje kontakt osoba u Ministarstvu zdravlja i zdravstvenim ustanovama posebno kada je u pitanju transrodna zajednica,
- Uključivanje LGBT predstavnika u proces konsultovanja i donošenja odluka u vezi sa svim pitanjima od interesa za LGBT zajednicu, a posebno u izradi pravilnika o promjeni pola iz medicinskih razloga;

Ministarstvo kulture:

- Medijska promocija nediskriminatornog odnosa u medijima u kontekstu izvještavanja o temama koje tretiraju LGBT zajednicu;

Crnogorski Olimpijski Komitet:

- Uspostavljanje dijaloga i saradnje sa LGBT zajednicom i

Ministarstvo turizma:

- Uspostavljanje dijaloga sa odgovarajućim nevladinim organizacijama u cilju definisanja smjernica za realizaciju projekata iz oblasti LGBT turizma.

NA OSNOVU OcjENE STANJA ...

Usvajanjem i primjenom zakonodavnog okvira za zaštitu od diskriminacije, kojim je Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore ustanovljen kao institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije i ostalih diskriminatornih propisa, ostvaren je značajan napredak u promociji i zaštiti od diskriminacije.

Državni organi su ostvarili saradnju sa civilnim sektorom, posebno na planu unaprjeđenja pozitivnog okruženja za pripadnike osjetljivih društvenih grupa.

Međutim, diskriminacija je i dalje prisutna u odnosu na Rome, lica sa invaliditetom, lica različite seksualne orijentacije, žene, starije osobe i pripadnike manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica i dr.

Zaštitnik bilježi relativno mali broj prijavljenih slučajeva diskriminacije, što je i dalje posljedica nedovoljnog poznavanja ljudskih prava i mehanizama zaštite, kao i prisutnom strahu građana da prijave ovu pojavu.

I pored usvajanja zakonskog okvira, strateških dokumenata i preduzimanja konkretnih aktivnosti i dalje su prisutni problemi sa kojima se susrijeću lica sa invaliditetom. Ovo se posebno ogleda kroz ograničenost pristupa javnim objektima i prostoru, pristupom i dobijanjem ortopedskih i drugih pomagala, nemogućnosti da se informišu o svojim pravima i dnevnim dešavanjima, njihovom radnom osposobljavanju i zapošljavanju.

Napredak je ostvaren u vezi sa pravima LGBT osoba, ali još uvijek nijesu stvorene sve normative pretpostavke za ostvarivanje njihovih prava i sloboda. U praksi se takođe krše njihova prava. Promovisanje tolerantnih stavova u društvu po osnovu seksualne orijentacije, usvajanje Strategije za unaprjeđenje kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. godine, obezbjeđenje slobode okupljanja i sigurnost svih javnih događaja kao što je "Povorka ponosa", uz stvaranje dobrog zakonodavnog okvira, a prije svega donošenjem zakona o istopolnim zajednicama, doprinijelo bi opštoj slici dobrog poštovanja ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori.

Stvorene su normative i institucionalne pretpostavke za unaprjeđenje rodne ravnopravnosti. Međutim, u praksi, žene su još uvijek u nepovoljnijem položaju. Prikryveno diskriminatorno ponašanje prema ženama sprječava jednako učešće žena u svim oblastima života. Uprkos uočljivim promjenama stavova javnosti i institucija, nasilje u porodici se malo prijavljuje, podaci o nasilju i vrstama nasilja su nepotpuni, a kaznena politika prema nasilnicima relativno blaga.

Takođe, stvorene su normative i institucionalne pretpostavke za zaštitu prava manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica. Usvojen je ustavni princip afirmativne akcije manjina, ali njegova primjena na lokalnom nivou nije uređena izbornim zakonodavstvom. I pored značajnog napretka u ovoj oblasti, predstavnici manjinskih naroda suočavaju se sa problemima u oblasti zapošljavanja u javnoj sferi, u proporcionalnoj zastupljenosti u institucijama pravno-političkog sistema, u političkoj

prezentaciji, kao i određenim problemima u oblasti obrazovanja, kulture, informisanja i izdavačke djelatnosti. I dalje je težak položaj romske i egipćanske zajednice.

Posebnu važnost za demokratizaciju društva ima prevencija svih oblika diskriminacije. Razvijanje spoznaja o pojavama diskriminacije omogućava potencijalnim diskriminiranim licima da pronađu najbolji način da odbrane svoje pravo na dostojanstvo i na jednake mogućnosti zagarantovane međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i nacionalnim zakonodavstvom.

Državni organi, pravna lica i pojedinci moraju osmisliti i realizovati cijeli set aktivnosti u prevenciji i borbi protiv diskriminacije, svjesni da se od ovog devijantnog pojavnog oblika nije moguće osloboditi u potpunosti. Ove edukativne aktivnosti koje uključuju standarde etičkih ponašanja, prije svega treba sprovesti za zaposlene u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi, nosioce pravosudnih funkcija, nezavisne organe za zaštitu ljudskih prava i sloboda, ali i medije i građane uopšte.

S obzirom na činjenicu da je diskriminacija prisutna u svim segmentima društva, veliki značaj u edukovanju javnosti imale bi organizovane kampanje i njihovi opšti zaključci, u cilju suzbijanja ove negativne društvene pojave.

Dobijeni rezultati sprovedenih istraživanja javnog mnjenja od strane nadležnih organa i institucija, ali i nevladinog sektora, modifikovali bi pravce širenja ideje tolerancije i jednakosti. Vodeća uloga u tom smislu je na institucijama u sistemu obrazovanja mladih, djelovanju medija i dobri lični primjeri iskazivanja tolerancije lica iz svih struktura vlasti, na državnom i na lokalnom nivou.

Svakako, glavnu ulogu u zaštiti od diskriminacije ima Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Da bi ovaj samostalni i nezavisni državni organ mogao efikasno odgovoriti na svoje zakonske obaveze, potrebno je učiniti dodatne napore u cilju unaprjeđenja njegovih administrativnih i tehničkih kapaciteta, što je i preporuka čije sprovođenje se potencira u svim izvještajima Evropske unije.

Odbor za ljudska prava i slobode, nakon upoznavanja sa Izvještajem, izlaganja Zamjenice Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore i sveobuhvatne rasprave, je odlučio da sačini

PREDLOG ZAKLJUČKA

KOJIM JE PREPORUČENO državnim organima, organima državne uprave, organima lokalne samouprave i lokalne uprave, kao i nosiocima javnih ovlašćenja, da u cilju suzbijanja diskriminacije po osnovu:

Nacionalne pripadnosti i jezika

- Nastave sa preduzimanjem potrebnih aktivnosti radi obezbjeđenja srazmjerne zastupljenosti pripadnika manjinskih naroda;
- Normativno uredite autentičnu zastupljenost manjinskih naroda na lokalnom nivou, u skladu sa ustavnim principom afirmativne akcije;
- Osnažite i ubrzajte aktivnosti na unaprjeđenju položaja Roma i Egipćana, u skladu sa međunarodnim standardima i nacionalnim strateškim dokumentima;
- Sprovedu programe elementarnog funkcionalnog opismenjavanja i obuke Roma i Egipćana, a posebno njihovih nevidljivih društvenih grupa, za jednostavna stručna zanimanja koja potražuje crnogorsko tržište rada;
- Intenziviraju aktivnosti na podizanju svijesti javnosti, a posebno pripadnika Roma i Egipćana radi upoznavanja sa njihovim pravima, prepoznavanja i suzbijanja diskriminacije ove manjine.
- Osnažite i intenziviraju konsultacije sa nacionalnim savjetima manjina, kao tijelima manjinske samouprave, i posebno među pripadnicima manjina povećaju interesovanje za pohađanje policijskog obrazovanja kao dugoročno održivog načina za povećanje profesionalnog broja pripadnika manjina u policiji;

Pola

- Osnaže mehanizme za implementaciju ravnopravnosti polova na nacionalnom i lokalnom nivou;
- Obezbijede dosljednu primjenu propisa i redovno informišu o postizanju uravnotežene zastupljenosti žena i muškaraca u predstavničkim tijelima i organima vlasti na svim nivoima;
- Preduzmu mjere koje će doprinijeti uklanjanju svih oblika nasilja nad ženama, smanjenju nezaposlenosti žena, eliminisanju svih oblika diskriminacije žena pri zapošljavanju, na podizanju građanske svijesti i stvaranju društvenog ambijenta u kome će ljudi postati rodno osjetljivi i prepoznati značaj primjene ravnopravnih mogućnosti žena i muškaraca u svim oblastima društvenog života;
- Rade na osnaživanju većeg učešća žena u politici i većoj zastupljenosti na mjestima odlučivanja;
- Ustanove skloništa i SOS telefone na lokalnim nivoima za žrtve nasilja;
- Obezbijede podršku SOS telefonima i skloništima za žene i djecu žrtve nasilja;
- Osnuju savjetodavne službe za rad sa žrtvom i nasilnikom;
- Obezbijede dosljedna primjenu propisa o zaštiti trudnica i porodilja;
- Obezbijede sredstva za preventivne sistematske preglede žena;
- Nastave sa obukom sudija i tužilaca u pogledu efikasnosti u postupanju u slučajevima nasilja u porodici i porodičnoj zajednici.
- Obezbijede adekvatnu implementaciju Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti koji detaljno razrađuje aktivnosti koje je neophodno sprovesti kako bi se ojačalo učešće žena u životu crnogorskog društva;

Invaliditeta

- Obezbijede pristupačnost javnih objekata i prostora licima sa invaliditetom, razvijati postojeće i uspostavljati nove servise podrške ovim licima;
- Unaprijede aktivnosti na promociji, prevenciji i zaštiti od diskriminacije, uspostave evidencije i baze podataka za sve prijavljene slučajeve diskriminacije;
- Ojačaju administrativne kapacitete svih nadležnih institucija u borbi protiv diskriminacije ovih lica;
- Izmijene propise koji se odnose na javni prevoz i osiguraju da sredstva javnog prevoza budu pristupačna osobama sa različitim vrstama invaliditeta;
- Uspostave adekvatne uslove na svim autobuskim i željezničkim stanicama, kao i na autobuskim stajalištima kako bi se omogućilo osobama sa različitim vrstama invaliditeta da koriste sredstva javnog prevoza;
- Sprovede razne oblike edukacije lica sa invaliditetom, njihovih porodica, državnih službenika i drugih lica, radi boljeg razumijevanja položaja lica sa invaliditetom, pružanja usluga i adekvatne podrške;
- Razvijaju postojeće i uspostavljaju nove servise podrške.
- Uspostave jedinstvenu metodologiju u pristupu egzistencijalnim pitanjima lica sa invaliditetom, kao i da jednoobrazno sačinjavaju i vode evidencije (bazu podataka) sa svim bitnim podacima o licima sa invaliditetom (kategorija, procenat tjelesnog oštećenja, pol, vrsta pripadajuće naknade i dr);
- Formiraju mobilne timove za obilazak porodica lica sa invaliditetom koji žive u udaljenim mjestima (ruralna područja);
- Osiguraju besplatnu pravnu pomoć i savjetovaništa za lica sa invaliditetom i njihove porodice (porodična savjetovaništa).

Rodnog identiteta i seksualne orijentacije

- Procesuiraju sve slučajeve kršenja prava LGBT populacije;
- Preduzmu djelotvorne mjere kako bi se promovisali tolerantni stavovi u društvu po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta;
- Obezbjede slobodu okupljanja i sigurnost javnih događaja kao što je "Povorka ponosa", u saradnji svih nadležnih državnih organa;
- Usvoje Strategiju unaprjeđenja kvaliteta LGBT osoba;
- U obrazovanje i obuku zdravstvenih radnika uključe značaj poštovanja dostojanstva LGBT osoba, kao i njihovih specifičnih zdravstvenih potreba;
- Obezbijede podršku radu i funkcionisanju skloništa za LGBT osobe;
- Usvoje zakon kojim se daju ista prava homoseksualnim partnerima koji žive u vanbračnim zajednicama kao heteroseksualnim partnerima u vanbračnim zajednicama u pogledu međusobnog izdržavanja i drugih imovinskih prava;
- Primijene garancije kojima se čuva pravo na poštovanje privatnog života LGBT osoba pri prikupljanju osjetljivih podataka.

TREĆA TAČKA- INFORMACIJA O IMPLEMENTACIJI STRATEGIJE ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA RAE POPULACIJE U CRNOJ GORI 2012.- 2016.

-Implementacija Preporuka Ombudsmana s aspekta obrazovanja (obezbjedjivanje udžbenika, romskih asistenata),

- SA OSVRTOM NA STUDIJU O PREPREKAMA U OBRAZOVANJU U CRNOJ GORIROMSKA I EGIPCANSKA DJECA, KOJU JE SAČINIO UNICEF-KANCELARIJA U CG U SARADNJI SA DELEGACIJOM SKUPŠTINE CRNE GORE U PARLAMENTARNOJ SKUPŠTINI SAVJETA EVROPE (ISTRAŽIVANJE REALIZOVALA AGENCIJA IPSOS)

Uvodne napomene o Informaciji o implementaciji Strategije za poboljšanje položaje RAE populacije u Crnoj Gori 2012-2016 godina dao je pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava Sabahudin Delić. Saopštio je da se još uvijek mora konstatovati da niska ekonomska moć, nizak stepen obrazovanja, veoma mali broj zaposlenih, ali i sam način života Roma uzrokuju da se romska zajednica nalazi na marginama života u Crnoj Gori. Vlada je još 2005. godine poslije regionalne konferencije „Romi u proširenoj Evropi“ pristupila regionalnom projektu Dekada uključenja Roma, nakon čega je donijela Akcioni plan, a ubrzo zatim i Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori za period 2007-2012. godina, a prošle godine, Vlada je na sjednici 5. aprila donijela Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016.godina, želeći na taj način da u političkom smislu istakne da strateški ciljevi zacrtani prethodnim dokumentom nijesu do kraja ispunjeni, jer se još uvijek susrećemo sa situacijom da je romska zajednica van savremenih tokova života.

Naglasio je da su Strategijom definisane najznačajnije oblasti njene primjene: rješavanje pravnog statusa, obrazovanje, zapošljavanje i prava iz radnog odnosa, zdravlje i zdravstvena zaštita, socijalna i dječija zaštita, nasilje nad ženama i nasilje u porodici, kulturni i jezički identitet, informisanje, stanovanje i učešće u javnom i političkom životu.

U 2012. godini bilo je jasno sinergetsko djelovanje svih Vladinih resora, čime su postignuti vidni napreci u ovoj oblasti.

S obzirom da od definisanja pravnog statusa svakog pojedinca zavisi korpus prava koja su mu na raspolaganju i da posjedovanje identifikacionih dokumenata predstavlja osnovni preduslov za uključivanje u društvo i smanjenje siromaštva romske i egipćanske populacije, jer se time omogućava redovan pristup tržištu rada, socijalnoj zaštiti, zdravstvenim i obrazovnim uslugama i svemu ostalom, što predstavlja uslov za normalnu organizaciju života, ulažu se značajni naporu kako bi se romskoj i egipćanskoj populaciji pomoglo u obezbjeđivanju

identifikacionih dokumenata. S tim ciljem, u toku 2012. godine, organizovana je informativna kampanja (okrugli stolovi, medijske prezentacije, štampanje limfleta) u sedam opština, kao i 10 posjeta kosovskim opštinama kojima je obuhvaćeno 406 lica i obezbijeđeno oko 1500 raznih dokumenata. Treći put je izmijenjen i dopunjen Zakon o strancima tako da je rok za rješavanje statusa raseljenih i interno raseljenih lica produžen do 31. decembra 2013. godine, želeći da na taj način ostavi prostor raseljenim i interno raseljenim licima, između ostalih i romskoj zajednici, da riješe pravni status. U svakodnevnoj komunikaciji sa lokalnim službama i u toku informativne kampanje, predstavnici lokalnih službi kao i raseljena lica RE populacije, učesnici kampanja, obavještavani su o specifičnosti potreba ove populacije i obavezi posebnog pristupa u rješavanju njihovih problema.

Govoreći o obrazovanju, pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava Sabahudin Delić je saopštio da obuhvat djece romske i egipćanske populacije predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem iznosi 13,81 %, što je duplo manje od obuhvata djece na državnom nivou koji iznosi 26,65%. Pozitivnom je ocijenio činjenicu da se broj romske i egipćanske djece u osnovnom obrazovanju povećava iz godine u godinu, pa je u školskoj 2012/2013. u osnovnim školama ukupno 1853 učenika pripadnika romske i egipćanske populacije ili 350 % više nego 2005. godine kada ih je bilo 530. Saopštio je da se programi uključivanja djece RE populacije kontinuirano sprovode na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, a najznačajnije aktivnosti u 2012. godini su bile:

- Nastavljena aktivnost desegregacije: djeca sa Kampa Konik se uključuju u gradske škole i obezbijeđen im je prevoz u pet gradskih škola. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava podržalo je finansijski Ministarstvo prosvjete za ovu aktivnost.

- U toku je implementacija projekta "Podrška punom procesu socijalne inkluzije" kroz program IPA 2010. Podciljevi projekta se odnose na: poboljšanje mehanizama za prikupljanje podataka i njihovo korišćenje; razvijanje modela pripremnog vrtića: definisanje načina za angažovanje i identifikacija sredstava za RE asistente i prevencija napuštanja školovanja u osam pilot škola.

- Po prvi put prošle godine realizovana aktivnost pripremnih vrtića za djecu RE populacije tokom posljednje dvije sedmice juna mjeseca 2012. Umjesto, inicijalno, dvije planirane grupe, svaka sa po 15-oro djece (ukupno 30), jedne u Nikšiću i jedne u Podgorici, rezultat je takav da je 161 dijete uključeno u pilot vrtić, zbog čega su u Ministarstvu prosvjete zadovoljni odzivom roditelja i brojem djece. Razlog zbog čega je proširen broj je veliko interesovanje roditelja i djece, pa je uslijedio zahtjev Zavoda za školstvo da se omogući da se sva djeca obuhvate i svima pruže jednake šanse. Na dvije lokacije djeca su bila razvrstana u sedam grupa: dvije u Nikšiću, pet u Podgorici. Ovaj projekat je sproveden u pet crnogorskih opština.

- U saradnji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Ministarstva prosvjete i u 2012. godini za 880 učenika RAE populacije koji su upisani u prvi, drugi i treći razred osnovne škole na teritoriji cijele Crne Gore obezbijeđeni su udžbenici.

- Nastavljen je i program stipendiranja i pomoći u obrazovanju za sve srednjoškolce i studente.

- Realizovani su projekti u saradnji sa Romskim obrazovnim fondom i to: "Školski klubovi pomoći RE djeci" u školi "Božidar Vuković Podgoričanin" u okviru koga se za djecu sa Kampa Konik organizuju ples, sportske i umjetničke radionice i Projekat "Urgentna podrška ranom razvoju RE djece" u vrtiću "Đina Vrbica", u objektu u naselju Konik, kojim je obuhvaćena dodatna grupa od 90-oro djece.

- Centar za stručno obrazovanje je realizovao projekat osnovnog obrazovanja odraslih. 392 odraslih polaznika pohađalo je program osnovnog obrazovanja odraslih, 20 polaznika je završilo program elementarnog funkcionalnog opismenjavanja, a 47 je završilo program osposobljavanja za jednostavna zanimanja.

- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo prosvjete sprovede projekat "SIMPLE" u dijelu aktivnosti kampanje/konkursa "Biti drugi", u okviru programa Adriatic IPA.

Govoreći o zapošljavanju pripadnika romske i egipćanske populacije, pomoćnik ministra Delić je saopštio da je u toku 2012. godine u programe aktivne politike zapošljavanja uključeno 88 lica koja se deklarišu kao Romi i Egipćani, 23 lica su uključena u javne radove, a 53 pripadnika ove populacije angažovana su na sezonskim poslovima.

Saopštio je da pripadnici romske i egipćanske populacije dobijaju usluge koje dobijaju i ostali korisnici zdravstvene zaštite. Zakonom o zdravstvenom osiguranju je obezbijeđeno da socijalno ugrožena kategorija, nezaposleni, djeca do osnovne škole, a ako se školuju do završetka srednjeg ili visokog obrazovanja, žene u toku trudnoće i godinu dana nakon porođaja, stariji od 65 godine i oboljeli od zaraznih bolesti ne učestvuju u troškovima liječenja, što znači da imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu.

U oblasti socijalne i dječije zaštite, naglasio je da je u oktobru 2012. godine potpisan Sporazum o saradnji između Ministarstva rada i socijalnog staranja i OEBS-a na projektu "Najbolja praksa za uključivanje Roma", kojim se između ostalog precizira i angažovanje romskih asistenata (medijatora) u stručnim timovima u centrima za socijalni rad i drugim ustanovama socijalne zaštite.

Istakao je da se Ministarstvo za ljudska i manjinska prava priključilo kampanji ženskih romskih organizacija protiv ranih i prisilnih brakova kod romske i egipćanske populacije, želeći da se skrene pažnja javnosti na ovaj problem.

Takođe, pomoćnik ministra je dodao da je Ministarstvo za ljudska i manjinska prava obezbijedilo prevod na romski jezik i štampanje publikacije najznačajnijih normativnih akata, tako da sada postoji potpuno zaokružen sistem jer su prevedeni Ustav Crne Gore, Zakon o majnskim pravima i slobodama, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda, Zakon o medijima, Zakon o javnim radio-difuznim servisima, Zakon o slobodnom pristupu informacijama, Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina, Okvirna konvencije SE za zaštitu nacionalnih manjina i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima. Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016 prevedena je na engleski i romski jezik i publikovana.

Saopštio je da je u organizaciji Ministarstva, u junu 2012. godine, održan „Ljetnji kamp romskog jezika“, a za 15 najboljih učenika osnovnih škola obezbijeđen je sedmodnevni boravak u Bijeloj, uz nastavu romskog jezika predavača iz Subotice.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina obilježio je 8. april – Svjetski dan Roma i to Promocijom knjige „Svjetlost u ponoć“ Ruždije–Rusa Sejdovića i promocijom drugog broja prvog romskog časopisa u Crnoj Gori „Alav – Riječ“.

Kako je zakonima iz oblasti medija, usaglašenim sa međunarodnim standardima, u okviru osnovnog ljudskog prava na informisanje, garantovano pravo pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na informisanje na maternjim jezicima, Pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava je saopštio da su i u ovoj oblasti preduzete određene aktivnosti. Radio Crne Gore je realizovao 24 informativne emisije pod nazivom „Glas Roma“ u trajanju po 30 minuta. Televizija Crne Gore je u okviru serijala "Mostovi" posvećenog kulturi, tradiciji i položaju manjinskih naroda u Crnoj Gori u toku 2012. godine emitovala više emisija posvećenih Romima. Takođe, realizuju se u kontinuitetu planirana sredstava u budžetu Crne Gore za medijsku prezentaciju Dekade uključenja Roma 2005-2015 kroz različite aktivnosti kojima se promoviše socijalna integracija RE populacije u Crnoj Gori.

Ministarstvo je u 2012. godini sufinansiralo više takvih projekata:

- izradu dva TV spota posvećena pitanjima o značaju posjedovanja ličnih dokumenata RE populacije;

- prevod Zakona o slobodnom pristupu informacijama na romski jezik – projekat Ministarstva kulture i OEBS Misije u Crnoj Gori;

- sufinansiranje projekta-tv film »Kralj diskova«, autora Mirka Boškovića, o položaju raseljenih osoba u izbjegličkim kampovima na Koniku u Podgorici kako bi se skrenula pažnja javnosti na njihove probleme.

Ministarstvo kulture raspisuje godišnji konkurs za najbolji medijski istraživački prilog na temu socijalne integracije Roma u Crnoj Gori, a pravo učešća imaju crnogorski štampani i elektronski mediji.

Uslovi stanovanja predstavljaju jedno od najbitnijih mjerila životnog standarda. Ocijenio je da je veoma važna činjenica da su donošeni Zakon o socijalnom stanovanju i Zakon o legalizaciji neformalnih objekata. U cilju rješavanja stambene situacije građana romske nacionalnosti, Glavni grad Podgorica je dodijelio četiri stambene jedinice, veličine 47 m².

Lokalne akcione planove za uključivanje RAE populacije imaju opštine Tivat, Herceg Novi i Nikšić, a u toku ove godine iste su usvojili Ulcinj, Berane i Bijelo Polje.

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode dr Halil Duković je pohvalio detaljnu i sadržajnu Studiju o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori- romska i egipćanska djeca koju je uradio UNICEF, jer na kvalitetan način prikazuje probleme sa kojima se ova populacija susrijeće i izrazio je nadu da će se Strategijom za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori i akcionim planovima za njeno sprovođenje poboljšati postojeća situacija. Skrenuo je pažnju na podatak, predstavljen u Studiji, da su djeca RAE populacije koja su pohađala predškolsko obrazovanje sva upisana u prvi razred osnovne škole i završila osnovnu školu do kraja.

Pomoćnica ministra prosvjete Vesna Vučurović je saopštila da je pet opština ove godine uključeno u projekat pripremnih vrtića za djecu RAE populacije, a da je značajan odziv roditelja koji šalju djecu u vrtiće, iako predškolsko obrazovanje nije obavezno. Veoma važnim smatra uključivanje djece u predškolsko obrazovanje kako bi se obezbijedio kontinuitet u njihovom školovanju.

Poslanica Ljerka Dragičević je podsjetila da je Crna Gora 1. jula 2013. godine od Hrvatske preuzela jednogodišnje predsjedavanje Dekadom Roma i mišljenja je da bi i Odbor za ljudska prava i slobode trebao više biti uključen u aktivnosti koje će se preduzimati u cilju poboljšanja položaja Roma i njihove uključenosti u društveni život.

Odbor je jednoglasno (sa sedam glasova „za“) prihvatio Informaciju o implementaciji Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori u 2012. godini i odlučio da sačini Izvještaj sa Predlogom zaključka koji će dostaviti Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore i Ministarstvu za ljudska i manjinska prava

I Z V J E Š T A J

O RAZMATRANJU INFORMACIJE O IMPLEMENTACIJI STRATEGIJE ZA POBOLJŠANJE POLOŽAJA ROMA I EGIPĆANA U CRNOJ GORI 2012.-2016. GODINA,

koju je Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, u skladu sa članom 62 i 68 Poslovnika Skupštine je, cijeneći važnim upoznavanje sa aktivnostima koje se preduzimaju u cilju poboljšanja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori, u funkciji kontrolne uloge Parlamenta, na osnovu Plana aktivnosti Odbora za 2013. godinu, sačinjenog na osnovu:

- Izvještaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012. godinu,
- Programa rada Vlade Crne Gore za 2013. godinu, usvojenog 31. januara 2013. godine, kao i
- Jednog broja nerealizovanih aktivnosti iz Plana aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2012. godinu,

na 14. sjednici održanoj 17. jula 2013. godine, na kojoj su, pored poslanika, članova Odbora, u skladu sa članom 67 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali:

- Marijana Laković, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore,
- Blanka Radošević- Marović, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava,
- Sabahudin Delić, pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava,
- Vesna Vučurović, pomoćnica ministra prosvjete,
- Budimirka Đukanović, savjetnica ministra rada i socijalnog staranja,
- dr Draginja Vuksanović, poslanica, član Delegacije Skupštine Crne Gore u Parlamentarnoj skupštini Savjeta Evrope,
- dr Derviš Selhanović, direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore,

predstavnicima međunarodnih organizacija sa sjedištem u Crnoj Gori:

- Aleksandar Čađenović, predstavnik UNHCR-a i

NVO-a koje se bave pitanjima ljudskih prava i sloboda i monitoringom rada Odbora za ljudska prava i slobode:

- Milan Radović, koordinator Programa „Ljudska prava“ u NVO „Građanska alijansa“ i
- Zdravko Cimbalević, direktor NVO LGBT Forum Progres,

a polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012. godinu: „Uopšteno posmatrano, međuetnički odnosi u zemlji su dobri, ali pripadnici romske populacije su i dalje nedovoljno zastupljeni u javnim ustanovama. Napredak je ostvaren po pitanju inkluzije **Roma, Aškala i Egipćana**. Vlada je u aprilu usvojila Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2012-2016.godina, kao i Akcioni plan, u skladu s operativnim zaključcima sa seminara o inkluziji Roma; njihovo sprovođenje se odvija sporo. Izvjestan napredak je ostvaren po pitanju olakšavanja građanske registracije pripadnika RAE populacije, naročito onih koji su raseljeni. Ipak, diskriminacija preovlađuje kada je riječ o pristupu zapošljavanju, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, iako je ograničen broj mjera preduzet u cilju olakšavanja zapošljavanja i obrazovanja.“ (str. 14 Izvještaja),

realizovanjem četrnaeste aktivnosti, razmotrio **Informaciju o implementaciji Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2012.-2016. godina**, koju je Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore („U izvršavanju poslova iz svog djelokruga Odbor može tražiti od državnog organa podatke i informacije od značaja za svoj rad“), dostavilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava Vlade Crne Gore.

Pomoćnik ministra je saopštio da se još uvijek mora konstatovati da niska ekonomska moć, nizak stepen obrazovanja, veoma mali broj zaposlenih, ali i sam način života Roma uzrokuju da se romska zajednica nalazi na marginama života u Crnoj Gori. Vlada je još 2005. godine poslije regionalne konferencije „Romi u proširenoj Evropi“ pristupila regionalnom projektu Dekada uključenja Roma, nakon čega je donijela Akcioni plan, a ubrzo zatim i Strategiju za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori za period 2007-2012. godina. Vlada je na sjednici 5. aprila 2012. godine donijela Strategiju za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016.godina, želeći na taj način da u političkom smislu istakne da strateški ciljevi zacrtani prethodnim dokumentom nijesu do kraja ispunjeni, jer još uvijek je romska zajednica van savremenih tokova života.

Strategijom su definisane najznačajnije oblasti njene primjene: rješavanje pravnog statusa, obrazovanje, zapošljavanje i prava iz radnog odnosa, zdravlje i zdravstvena zaštita, socijalna i dječija zaštita, nasilje nad ženama i nasilje u porodici, kulturni i jezički identitet, informisanje, stanovanje i učešće u javnom i političkom životu.

U 2012. godini bilo je jasno sinergetsko djelovanje svih Vladinih resora, čime je postignut vidan napredak u ovoj oblasti.

S obzirom da od definisanja **pravnog statusa** svakog pojedinca zavisi korpus prava koja su mu na raspolaganju i da posjedovanje identifikacionih dokumenata predstavlja osnovni preduslov za uključivanje u društvo i smanjenje siromaštva romske i egipćanske populacije, jer se time omogućava redovan pristup tržištu rada, socijalnoj zaštiti, zdravstvenim i obrazovnim uslugama i svemu ostalom, što predstavlja uslov za normalnu organizaciju života, ulažu se značajni naponi kako bi se romskoj i egipćanskoj populaciji pomoglo u obezbjeđivanju identifikacionih dokumenata. S tim ciljem, u toku 2012. godine, organizovana je informativna kampanja (okrugli stolovi, medijske prezentacije, štampanje limfleta) u sedam opština, kao i 10 posjeta kosovskim opštinama kojima je obuhvaćeno 406 lica i obezbijeđeno oko 1500 raznih dokumenata. Treći put je izmijenjen i dopunjen Zakon o strancima tako da je rok za rješavanje statusa raseljenih i interno raseljenih lica produžen do 31. decembra 2013. godine, želeći da na taj način ostavi prostor raseljenim i interno raseljenim licima, između ostalih i romskoj zajednici, da riješe pravni status. U svakodnevnoj komunikaciji sa lokalnim službama i u toku informativne kampanje, predstavnici lokalnih službi kao i raseljena lica RE populacije, učesnici kampanja, obavještavani su o specifičnosti potreba ove populacije i obavezi posebnog pristupa u rješavanju njihovih problema.

Kada je riječ o **obrazovanju**, obuhvat djece romske i egipćanske populacije predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem iznosi 13,81 %, što je duplo manje od obuhvata djece na državnom nivou koji iznosi 26,65%. Pozitivnom je ocijenjena činjenica da se broj romske i egipćanske djece u osnovnom obrazovanju povećava iz godine u godinu, pa je u školskoj 2012/2013. u osnovnim školama ukupno 1853 učenika pripadnika romske i egipćanske populacije ili 350 % više nego 2005. godine kada ih je bilo 530. Programi uključivanja djece RAE populacije kontinuirano se sprovode na svim nivoima vaspitanja i obrazovanja, a najznačajnije aktivnosti u 2012. godini su bile:

- Nastavljena aktivnost desegregacije: djeca sa Kampa Konik se uključuju u gradske škole i obezbijeđen im je prevoz u pet gradskih škola. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava podržalo je finansijski Ministarstvo prosvjete za ovu aktivnost.

- U toku je implementacija projekta "Podrška punom procesu socijalne inkluzije" kroz program IPA 2010. Podciljevi projekta se odnose na: poboljšanje mehanizama za prikupljanje podataka i njihovo korišćenje; razvijanje modela pripremnog vrtića: definisanje načina za angažovanje i identifikacija sredstava za RE asistente i prevencija napuštanja školovanja u osam pilot škola.

- Po prvi put prošle godine realizovana aktivnost pripremnih vrtića za djecu RE populacije tokom posljednje dvije sedmice juna mjeseca 2012. Umjesto, inicijalno, dvije planirane grupe, svaka sa po 15-oro djece (ukupno 30), jedne u Nikšiću i jedne u Podgorici, rezultat je takav da je 161 dijete uključeno u pilot vrtić, zbog čega su u Ministarstvu prosvjete zadovoljni odzivom roditelja i brojem djece. Razlog zbog čega je proširen broj je veliko interesovanje roditelja i djece, pa je uslijedio zahtjev Zavoda za školstvo da se omogući da se sva djeca obuhvate i svima pruže jednake šanse. Na dvije lokacije djeca su bila razvrstana u sedam grupa: dvije u Nikšiću, pet u Podgorici.

- U saradnji Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Ministarstva prosvjete i u 2012. godini za 880 učenika RAE populacije koji su upisani u prvi, drugi i treći razred osnovne škole na teritoriji cijele Crne Gore obezbijeđeni su udžbenici.

- Nastavljen je i program stipendiranja i pomoći u obrazovanju za sve srednjoškolce i studente.

- Realizovani su projekti u saradnji sa Romskim obrazovnim fondom i to: “Školski klubovi pomoći RE djeci” u školi “Božidar Vuković Podgoričanin” u okviru koga se za djecu sa Kampa Konik organizuju ples, sportske i umjetničke radionice i Projekat “Urgentna podrška ranom razvoju RE djece” u vrtiću “Đina Vrbica”, u objektu u naselju Konik, kojim je obuhvaćena dodatna grupa od 90-oro djece.

- Centar za stručno obrazovanje je realizovao projekat osnovnog obrazovanja odraslih. 392 odraslih polaznika pohađalo je program osnovnog obrazovanja odraslih, 20 polaznika je završilo program elementarnog funkcionalnog opismenjavanja, a 47 je završilo program osposobljavanja za jednostavna zanimanja.

- Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i Ministarstvo prosvjete sprovode projekat “SIMPLE” u dijelu aktivnosti kampanje/konkursa “Biti drugi”, u okviru programa Adriatic IPA.

U oblasti **zapošljavanja** pripadnika romske i egipćanske populacije, u toku 2012. godine u programe aktivne politike zapošljavanja uključeno je 88 lica koja se deklarišu kao Romi i Egipćani, 23 lica su uključena u javne radove, a 53 pripadnika ove populacije angažovana su na sezonskim poslovima.

U oblastima:

zdravstvene zaštite, pripadnici romske i egipćanske populacije dobijaju usluge koje dobijaju i ostali korisnici zdravstvene zaštite. Zakonom o zdravstvenom osiguranju je obezbijeđeno da socijalno ugrožena kategorija, nezaposleni, djeca do osnovne škole, a ako se školuju do završetka srednjeg ili visokog obrazovanja, žene u toku trudnoće i godinu dana nakon porođaja, stariji od 65 godine i oboljeli od zaraznih bolesti ne učestvuju u troškovima liječenja, što znači da imaju besplatnu zdravstvenu zaštitu.

socijalne i dječije zaštite, u oktobru 2012. godine potpisan je Sporazum o saradnji između Ministarstva rada i socijalnog staranja i OEBS-a na projektu “Najbolja praksa za uključivanje Roma”, kojim se, između ostalog, precizira i angažovanje romskih asistenata (medijatora) u stručnim timovima u centrima za socijalni rad i drugim ustanovama socijalne zaštite.

Kada je u pitanju postizanje cilja **eliminacija svih oblika diskriminacije nad ženama i djevojčicama romske i egipćanske populacije**, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava se priključilo kampanji ženskih romskih organizacija protiv ranih i prisilnih brakova kod romske i egipćanske populacije, želeći da se skrene pažnja javnosti na ovaj problem.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je obezbijedilo **prevod na romski jezik i štampanje publikacije najznačajnijih normativnih akata**, tako da sada postoji potpuno zaokružen sistem, jer su prevedeni Ustav Crne Gore, Zakon o manjinskim pravima i slobodama, Zakon o zabrani diskriminacije, Zakon o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda, Zakon o medijima, Zakon o javnim radio-difuznim servisima, Zakon o slobodnom pristupu informacijama, Deklaracija UN o pravima pripadnika nacionalnih ili etničkih, vjerskih i jezičkih manjina, Okvirna konvencije SE za zaštitu nacionalnih manjina i Evropska povelja o regionalnim i manjinskim jezicima. Strategija za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori 2012-2016 prevedena je na engleski i romski jezik i publikovana.

U organizaciji Ministarstva za ljudska i manjinska prava, u junu 2012. godine, održan je „Ljetnji kamp romskog jezika“, a za 15 najboljih učenika osnovnih škola obezbijeđen je sedmodnevni boravak u Bijeloj, uz nastavu romskog jezika predavača iz Subotice.

Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina obilježio je 8. april – Svjetski dan Roma i to Promocijom knjige „Svjetlost u ponoć” Ruždije–Rusa Sejdovića i promocijom drugog broja prvog romskog časopisa u Crnoj Gori „Alav – Riječ”.

Kako je zakonima iz oblasti medija, usaglašenim sa međunarodnim standardima, u okviru osnovnog ljudskog prava- **prava na informisanje**, garantovano pravo pripadnicima manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica na informisanje na maternjim jezicima, u ovoj oblasti preduzete su određene aktivnosti. Radio Crne Gore je realizovao 24 informativne emisije pod nazivom „Glas Roma“ u trajanju po 30 minuta. Televizija Crne Gore je u okviru serijala “Mostovi” posvećenog kulturi, tradiciji i položaju manjinskih naroda u Crnoj Gori u toku 2012. godine emitovala više emisija posvećenih Romima. Takođe, realizuju se u kontinuitetu planirana sredstava u budžetu Crne Gore za medijsku prezentaciju Dekade uključenja Roma 2005-2015 kroz različite aktivnosti kojima se promoviše socijalna integracija RE populacije u Crnoj Gori.

Ministarstvo je u 2012. godini sufinansiralo više takvih projekata:

- izradu dva TV spota posvećena pitanjima o značaju posjedovanja ličnih dokumenata RE populacije;

- prevod Zakona o slobodnom pristupu informacijama na romski jezik – projekat Ministarstva kulture i OEBS Misije u Crnoj Gori;

- sufinansiranje projekta-tv film »Kralj diskova«, autora Mirka Boškovića, o položaju raseljenih osoba u izbjegličkim kampovima na Koniku u Podgorici kako bi se skrenula pažnja javnosti na njihove probleme.

Ministarstvo kulture raspisuje godišnji konkurs za najbolji medijski istraživački prilog na temu socijalne integracije Roma u Crnoj Gori, a pravo učešća imaju crnogorski štampani i elektronski mediji.

Uslovi stanovanja predstavljaju jedno od najbitnijih mjerila životnog standarda. Veoma je važno nedavno donošenje Zakona o socijalnom stanovanju i Zakona o legalizaciji neformalnih objekata. U cilju rješavanja stambene situacije građana romske nacionalnosti, Glavni grad Podgorica je dodijelio četiri stambene jedinice, veličine 47 m².

Lokalne akcione planove za uključivanje RAE populacije imaju opštine Tivat, Herceg Novi i Nikšić, a u toku ove godine iste su usvojili Ulcinj, Berane i Bijelo Polje.

Poboljšanje položaja romske i egipćanske populacije i njeno uključanje u društvene tokove nije moguće ostvariti bez adekvatnog **učesća Roma i Egipćana u javnom i političkom životu**, odnosno bez političke prezentacije romske zajednice kao specifičnog kulturnog i političkog entiteta i kolektiviteta. To je važan i neophodan segment ukupne kulturne i socijalne emancipacije romske i egipćanske zajednice, ali i vrlo bitan i konkretan činilac borbe protiv diskriminacije, za jednakopravan i ravnopravan tretman Roma i Egipćana kao građana i kao kolektiviteta. U ovom pogledu je postignut određeni pomak koji se ogleda u formiranju i djelovanju različitih nevladinih organizacija, koje se sve više uključuju u rješavanje prethodno pomenutih egzistencijalnih pitanja ove grupacije. Od velike važnosti je konstituisanje i djelovanje Romskog savjeta.

Učešćem u raspravi povodom razmatranja Informacije o implementaciji Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2012-2016. godina, Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode je pohvalio detaljnu i sadržajnu Studiju o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori-romska i egipćanska djeca koju je uradio UNICEF, jer na kvalitetan način prikazuje probleme sa kojima se ova populacija susrijeće izražavajući nadu da će se Strategijom za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori i akcionim planovima za njeno sprovođenje poboljšati postojeća situacija. Skrenuo je pažnju na podatak koji je u Studiji predstavljen, da su djeca RAE populacije koja su pohađala predškolsko obrazovanje sva upisana u prvi razred osnovne škole i završila osnovnu školu do kraja.

Pomoćnica ministra prosvjete je saopštila da je pet opština ove godine uključeno u projekat pripremnih vrtića za djecu RAE populacije, a da je značajan odziv roditelja koji šalju djecu u vrtiće, iako predškolsko obrazovanje nije obavezno. Veoma važnim smatra uključivanje djece u predškolsko obrazovanje kako bi se obezbijedio kontinuitet u njihovom školovanju.

Poslanici su podsjetili da je Crna Gora 1. jula 2013. godine od Hrvatske preuzela jednogodišnje predsjedavanje Dekadom Roma i mišljenja su da bi i Odbor za ljudska prava i slobode trebao više biti uključen u aktivnosti koje će se preduzimati u cilju poboljšanja položaja Roma i njihove uključenosti u društveni život.

Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno (sa sedam glasova „za“) prihvatio Informaciju o implementaciji Strategije za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori u 2012. godini sa sledećim

PREDLOGOM ZAKLJUČKA

1. U Crnoj Gori učinjene su značajne aktivnosti i uložena znatna materijalna sredstva u cilju unapređenja položaja Roma i Egipćana. Iako ovaj posao dodatno otežava niska ekonomska moć, nizak stepen obrazovanja, veoma mali broj zaposlenih, neadekvatni stambeni uslovi, specifičan način življenja i druge karakteristike ove populacije koje uzrokuju da se romska zajednica nalazi na marginama života u Crnoj Gori, neophodno je da svi relevantni državni organi, u skladu sa Vladinom Strategijom za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2012-2016. godina, doprinesu bržem i efikasnijem rješavanju ovih problema.

2. U oblastima definisanim Strategijom za poboljšanje položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori za period 2012.-2016. godina, a koja predstavlja skup konkretnih mjera i aktivnosti u četvorogodišnjem periodu, pravnog, političkog, ekonomskog, socijalnog, urbanističko-komunalnog, obrazovnog, zdravstvenog, kulturno-informativnog i svakog drugog neophodnog karaktera, uz definisanje nosilaca aktivnosti, rokova i finansijskih troškova, kao i načina praćenja realizacije projekata, u proteklom periodu su preduzete značajne i brojne aktivnosti koje su doprinijele poboljšanju položaja romske i egipćanske populacije u Crnoj Gori.

3. U cilju unapređivanja položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori i postizanja njihove potpune uključenosti u društveni, ekonomski, kulturni i politički život, Crna Gore, aktiviranjem svih subjekata i njihovim sinergetskim djelovanjem, ulaže značajne napore u poboljšanje položaja ove ranjive populacije, što je dovelo i do vidnog napretka u ovoj oblasti.

Crna Gora je 1. jula 2013. godine preuzela jednogodišnje predsjedavanje „Dekadom uključenja Roma 2005-2015“ i iskazala punu posvećenost i spremnost da kroz ovu inicijativu, u partnerstvu sa vladama i nevladinim organizacijama država članica Dekade i međunarodnim organizacijama uključenim u ovaj proces, doprinese unapređenju položaja Roma i Egipćana u Crnoj Gori.

4. Skupština Crne Gore će preko Odbora za ljudska prava i slobode, nastaviti da prati realizaciju aktivnosti utvrđenih Strategijom za poboljšanje položaja Roma i Egipćana za period 2012.-2016. godina.

ČETVRTA TAČKA- STRATEGIJA ZA UNAPREĐENJE KVALITETA ŽIVOTA LGBT OSOBA ZA PERIOD 2013-2018

Predsjednik Odbora je saopštio da Odbor razmatranjem Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018 godinu realizuje petnaestu aktivnost utvrđenu Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2013. godinu, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine.

Podsjetio je na navode iz Izvještaja o napretku Crne Gore za 2102. godinu gdje je konstatovano "da je ostvaren izvjestan napredak kada je riječ o pravima homoseksualaca, biseksualaca i transseksualaca (pripadnika LGBT populacije). Vlada je pokazala veću otvorenost u pogledu promovisanja i odbrane prava pripadnika LGBT populacije i u tom smislu preduzela konkretne korake. Savjetnik Predsjednika Vlade za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije je nastavio da bude aktivan po pitanju prava pripadnika ove populacije. Sklonište za pripadnike LGBT populacije funkcioniše, kao i telefonska linija za podršku i savjetovanje. Državni organi su osigurali brzu identifikaciju i hapšenje navodnih izvršilaca napada reditelja spota protiv homofobije i glumca koji se pojavljuje u njemu, a koji se desio u septembru; ipak,

uopštenije posmatrano, rešavanje slučajeva vezanih za prava pripadnika LGBT populacije od strane organa je i dalje sporo. Pripadnici LGBT populacije, kao i aktivisti civilnog društva koji se bave promovisanjem i zaštitom prava pripadnika LGBT populacije i dalje trpe diskriminaciju.”

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanki Radošević-Marović je podnijela uvodno obrazloženje o realizaciji Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018.

Govoreći o realizaciji Strategije unapređenja kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018., pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović je podsjetila da je Vlada Crne Gore usvojila Strategiju unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 9. maja 2013. godine, kada je usvojen i Akcioni plan za 2013. godinu koji je pratio Strategiju. Saopštila je da Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. za opšti cilj ima poboljšanje ukupnog društvenog položaja LGBT osoba u Crnoj Gori i njihove bolje integracije u crnogorsko društvo. Strategija definiše ciljeve, oblasti djelovanja i mjere neophodne za njenu punu implementaciju.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava smatra važnim što se Strategijom stvaraju dobri preduslovi za sprovođenje politike zaštite ljudskih prava LGBT osoba u Crnoj Gori, što podrazumijeva i konkretnu primjenu međunarodnopravnih i na njima zasnovanih ustavnih i zakonskih standarda kojima se reguliše poštovanje osnovnih ljudskih prava. Strategija, takođe, podrazumijeva koordinirane, udružene i sinhronizovane napore Vlade Crne Gore sa organizacijama civilnog društva u pružanju političke i druge moguće podrške zaštiti i unapređenju ljudskih prava LGBT osoba.

Ističući da je Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. nastala kao sistemski odgovor Vlade Crne Gore na uočeni nivo homofobije u crnogorskom društvu, izloženosti LGBT osoba diskriminaciji, te nedostatku konkretnih mjera koje vode ukupnom poboljšanju položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je naglasila da se Strategija rukovodi osnovnim principom da su seksualna orijentacija i rodni identitet sastavni dio ličnosti svakog čovjeka i ne smiju biti osnov za diskriminaciju i zloupotrebu.

Strategija je podijeljena na oblasti koje predstavljaju važne sfere društvenog života u kojima su intervencije neophodne:

- institucionalni i pravni okvir;
- oblast obrazovanja kao važan faktor u formiranju stavova pojedinaca;
- oblast zdravstvene zaštite kroz unapređenje zdravlja pripadnika LGBT zajednice, bez diskriminacije i predrasuda;
- oblast medija, kulture, sporta, umjetnosti i drugih oblasti kojima će se uspostaviti novi društveno-kulturološki odnos prema LGBT osobama u Crnoj Gori.

Ističući da će se Strategijom utvrditi određeni imperativi ponašanja, bitnim smatra što će se Strategijom označiti i približavanje naše zemlje civilizacijskim standardima prema kojima su ljudska prava namijenjena svima, ne mogu se dijeliti, umanjivati, niti priznavati parcijalno i još bliže, uspostaviće standarde po kojima su svi ljudi jednaki bez obzira na lična svojstva.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je zaključila da se ovom Strategijom namjerava uspostaviti i drugačiji odnos javnosti prema LGBT osobama u Crnoj Gori koji bi se ogledao u uspostavljanju ravnopravnog statusa i eliminisanju predrasuda i otpora karakterističnih za tradicionalni odnos prema ovoj populaciji.

Govoreći o Akcionom planu za 2013. godinu, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je saopštila da on predviđa aktivnosti čijom realizacijom će se u cilju unapređenja antidiskriminatorne politike i zakonodavstva, stvarati ambijent koji će efikasno štititi prava LGBT osoba. S tim u vezi, naglasila je da su u toku izmjene i dopune normativnog okvira koji će značajno poboljšati zakonsku zaštitu LGBT osoba i to: Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika na

način što će se kao otežavajuća okolnost za odmjeravanje kazne cijeliti okolnost ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je saopštila da su Planom rada Ministarstva za ljudska i manjinska prava za 2013. godinu obuhvaćene aktivnosti na realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije, koje uključuju promovisanje antidiskriminatornog ponašanja i prakse kroz kontinuirano sprovođenje seminara, radionica i treninga, prema utvrđenom Planu implementacije antidiskriminatornog zakonodavstva i to za: državne službenike, predstavnike pravosudnih organa, predstavnike lokalnih vlasti, područnih jedinica i ispostava policije, inspekcijских službi i drugih koji dolaze u kontakt sa slučajevima diskriminacije ili su zaduženi za pružanje zaštite od diskriminacije. Ovaj oblik osposobljavanja u pružanju zaštite od diskriminacije odnosi se, prije svega, na pružanje zaštite najranjivijim, marginalizovanim društvenim grupama, uključujući LGBT osobe, prema kojima je diskriminacija i homofobija naročito vidljiva.

U raspravi su učestvovali: poslanica Snežana Jonica, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Marijana Laković, direktor LGBT Forum "Progres" Zdravko Cimbalević, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević- Marović i Predsjednik Odbora dr Halil Duković.

Podsjećajući da je tražila da se navedena tačka dnevnog reda skine sa predloženog dnevnog reda s obzirom da kao poslanik nema manir da učestvuje u raspravi o pitanju na koje ne može da utiče, poslanica Snežana Jonica je saopštila da svoje vrijeme za raspravu ustupa direktoru LGBT Forum "Progres, Zdravku Cimbaleviću. Smatra korisnim da se izjasne predstavnici ovakvih organizacija kako bi poslanici imali kompletnu sliku vezano za ovu problematiku. S tim u vezi, poslanica Snežana Jonica je pitala direktora LGBT Forum "Progres" Zdravko Cimbalević da li su predstavnici LGBT zajednice zadovoljni načinom pripreme Strategije, načinom definisanja mjera u Strategiji i kapacitetom da se mjere realizuju, kao i da li su zadovoljni postupkom pripreme Strategije?

Učestvujući u radu sjednice Socijalnog savjeta za zaštitu od diskriminacije na kojoj je dala konkretne sugestije i mišljenja u vezi sa finalnim Nacrtom strategije unapređenja položaja LGBT osoba za period 2013-2018., zamjenica zaštitnika ljudskih prava i sloboda Marijana Laković je ocijenila da Strategija sadrži sve mjere koje idu u smjeru Preporuka Evropske komisije o mjerama na suzbijanju diskriminacije po osnovu rodnog identiteta i seksualne orijentacije kada su uključene sve mjere srazmjerne postojećem društvenom kontekstu. Takođe, smatra da su mjere i ciljevi predviđeni Strategijom realno ostvarljivi, da se u periodu od 2103.-2108. godine mogu implementirati i u praksi, a za instituciju Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore je važno da prati implementaciju navedene Strategije o kojoj će biti više riječi u narednom periodu.

Direktor LGBT Forum "Progres", Zdravko Cimbalević se zahvalio Predsjedniku Odbora što mu je omogućeno da na današnjoj sjednici Odbora za ljudska prava i slobode iznese mišljenje o Strategiji unapređenja kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018. koju je Vlada usvojila 9. maja 2013. godine. Takođe, zahvalio se poslanici Snežani Jonica što mu je ustupila više prostora za priču, što bi trebalo da doprinese da poslanici imaju kompletnu sliku o tome koliko su predstavnici LGBT Forum "Progres" zadovoljni navedenom Strategijom.

Podsjećajući da je prošlo 19 mjeseci od kako je počelo da se priča o Strategiji za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba, Direktor LGBT Forum "Progres" je istakao da je sami proces kreiranja Strategije prošao kroz brojne faze. Navodeći da je on član Radne grupe koja je kreirala Strategiju i član Savjeta za zaštitu od diskriminacije, istakao je da je sprovedeni proces bio na način za koji su se zalagali predstavnici LGBT zajednice, a to je uključivanje LGBT zajednice u sami proces gdje su se mnoga mišljenja LGBT zajednice morala razmotriti kako bi se kvalitet života LGBT zajednice poboljšao, a koja su realna za period koji je Vlada Crne Gore preredvidjela Strategijom.

Što se tiče same Strategije, direktor LGBT Forum "Progres" Zdravko Cimbalević je saopštio da su zadovoljni procesom kreiranja Strategije i mjerama koje su predviđene Strategijom, ali pitanje implementacije same Strategije je upitno. Iako je prošlo dva mjeseca od kako je Vlada Crne Gore usvojila Strategiju unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018., LGBT Forum "Progres" je odlučio da napravi kraći presjek po pitanju implementacije Strategije pa je u tu svrhu i formiran tzv. Monitoring tim koji je prije 15 dana uputio dopise po tom pitanju svim institucijama i vladinim tijelima koji su direktno ili indirektno uključeni u implementaciju Strategije i Akcionog plana. Navodeći da još uvijek čekaju odgovore od šest ministarstava, direktor LGBT Forum Progres je naglasio da je poražavajuće da jedno od tih ministarstava je i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava od kojeg su očekivali da će im prvi uputiti odgovor budući da je resorno za ovu problematiku i da bi trebalo da im prioritet bude problematika LGBT zajednice i implementacija Strategije. Naglašavajući da su usmeno obaviješteni da Ministarstvo za ljudska i manjinska prava ima dosta posla i da su im kapaciteti limitirani, Direktor LGBT Forum Progres je izrazio nadu da će u narednom periodu Ministarstvo za ljudska i manjinska prava svoje kapacitete usmjeriti i na interese LGBT zajednice. Iz tih razloga, LGBT Forum "Progres" će nastaviti da sprovodi monitoring nad sprovođenjem Strategije na kvartalnom nivou kako bi se sagledalo šta je urađeno a šta nije po pitanju implementacije Strategije od strane svih institucija koje su direktno ili indirektno uključene u implementaciju Strategije.

Direktor LGBT Forum "Progres" je saopštio da se LGBT Forum "Progres" fokusirao na posebne stavke, djelove Strategije, a to su: kulturna i javna bezbjednost LGBT zajednice, koja je važna za promjenu društvene slike LGBT zajednice, međunarodna politika LGBT zajednice, jer je bitno da se i van granica Crne Gore promoviše LGBT zajednica, zatim LGBT turizam kao i sprovođenje zakona koje je od posebne važnosti za LGBT osobe, pogotovu, kada se tiče nasilja i prijetnji, dakle svega onoga što prouzrokuje situacije koje pripadnika LGBT zajednice čine nesigurnim.

Uputio je apel svim institucijama i ministarstvima da obrate pažnju na implementaciju Strategije koju je Vlada Crne Gore donijela i na sami Akcioni plan koji prati Strategiju. Najavio je da će do 1. septembra 2014. godine u svakoj lokalnoj zajednici biti organizovan bilo kakav događaj promovisanja LGBT zajednice kako bi se doprinijelo vidljivosti LGBT zajednice u crnogorskom društvu. Da li će događaj biti u vidu povorke ili panel diskusije zavisice od opštine koliko je spremna da podstakne vidljivost LGBT zajednice.

Ocijenio je važnim nastavak aktivnosti na promociji Strategije koju je Vlada Crne Gore donijela, sve u cilju poboljšanja položaja LGBT zajednice. Zaključio je da će se uspostavljanje normalnog života za pripadnike LGBT zajednice reprodukovati i na ostale u crnogorskom društvu kojima su prava ugrožena u ovoj zemlji.

Polazeći od izlaganja direktora LGBT Forum "Progres" Zdravka Cimbalevića, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović smatra da se rano počelo sa pritiscima s obzirom da je prošlo svega dva mjeseca od usvajanja Strategije. Ipak, ocjenjuje da oni mogu biti podsticaj na planu sprovođenja mjera predviđenih Strategijom i Akcionim planom, naročito što su u toku izmjene i dopune normativnog okvira koji će značajno poboljšati zakonsku zaštitu LGBT osoba, I to kroz set zakona: Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika kojim će se kao otežavajuća okolnost za odmjerenje kazne cijeliti okolnost ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Naglasila je da je za potrebe današnje sjednice Odbora za ljudska prava i slobode nastojala da prikupi podatke i od drugih državnih organa koji su zaduženi za sprovođenje mjera i aktivnosti koje su utvrđene Strategijom i Akcionim planom, a koje je i prezentirala, naglasila je da Ministarstvo za ljudska i manjinska prava osjeća potrebu da bude u toku na planu sprovođenja Strategije, iako nije ni coordinator, niti je zaduženo za monitoring Strategije.

Saopštila je da će za monitoring sprovođenja Strategije biti formirano Radno tijelo Savjeta za zaštitu od diskriminacije koje će biti zaduženo za sprovođenje Strategije. Ocijenila je korisnim da paralelno postoje dva tijela, jedno od strane nevladinog, a drugo iz vladinog sektora, ističući da bi ova dva tijela mogla biti dodatni impuls onima koji su, po osnovu Strategije, zaduženi za sprovođenje mjera, kako bih ih na vrijeme izvršavali.

Predsjednik Odbora dr Halil Duković je saopštio da će Odbor za ljudska prava i slobode podržati svaku aktivnost koja je usmjerena na jačanju i razvoju ljudskih prava i sloboda. Naglašavajući da je mnogo učinjeno na promociji LGBT zajednice u Crnoj Gori, bilo organizovanjem panel diskusija bilo organizovanjem okruglih stolova, na kojima je jednoglasno ocijenjeno da položaj pripadnika LGBT zajednice nije na zadovoljavajućem nivou, Predsjednik Odbora je ukazao na činjenicu da se Strategijom unapređenja položaja LGBT osoba 2013-2018. koju je usvojila Vlada Crne Gore nastoji poboljšati položaj LGBT osoba, dok Odboru za ljudska prava i slobode i nevladinom sektoru ostaje pravo da nadgledaju implementaciju Strategije, a sve u cilju ispunjavanja osnovnih ljudskih potreba koje svaki čovjek ima, a to je prije svega, sloboda mišljenja i sloboda izražavanja i pravo da svako bude ono što misli da jeste.

Predsjednik Odbora je naglasio da će Odbor za ljudska prava i slobode podržati svaku aktivnost usmjerenu na promociji pripadnika LGBT zajednice, kao i najavljenju paradu ponosa za oktobar 2013. godine. Smatra bitnim usaglašavanje svih nevladinih organizacija koje se bave problematikom LGBT populacije kako se u javnosti ne bi kreirala pogrešna slika da se radi o promociji nevladinog sektora a ne o promociji ljudskih prava.

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za“) prihvatio Informaciju o implementaciji Strategije za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018 godinu i odlučio da sačini Izvještaj sa Predlogom zaključka koji će dostaviti Kolegijumu Predsjednika Skupštine Crne Gore i Ministarstvu za ljudska i manjinska prava

IZVJEŠTAJ

O RAZMATRANJU STRATEGIJE ZA UNAPREĐENJE KVALITETA ŽIVOTA LGBT OSOBA ZA PERIOD 2013-2018 GODINU, koju je Odbor za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore, u skladu sa članom 62 i 68 Poslovnika Skupštine je, cijeneći upoznavanje sa uočenim pojavama diskriminacije i preduzetim aktivnostima, kao i preporukama i mjerama za otklanjanje diskriminacije veoma važnim za praćenje stanja ljudskih prava u Crnoj Gori, u funkciji kontrolne uloge Parlamenta, a na osnovu Plana aktivnosti Odbora za 2013. godinu, sačinjenog na osnovu:

- Izvještaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012. godinu,
- Programa rada Vlade Crne Gore za 2013. godinu, usvojenog 31. januara 2013. godine, kao i
- Jednog broja nerealizovanih aktivnosti iz Plana aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2012. godinu,

na 14. sjednici, održanoj 17. jula 2013. godine, realizovanjem trinaeste aktivnosti, razmotrio **Informaciju o Strategiji za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018 godinu,** koji je Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.

(„U izvršavanju poslova iz svog djelokruga Odbor može tražiti od državnog organa podatke i informacije od značaja za svoj rad“),

i kojoj su, pored poslanika, članova Odbora, u skladu sa članom 67 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali:

- zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, **Marijana Laković,**
- pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava, **Blanka Radošević Marović,**
- pomoćnik ministra za ljudska i manjinska prava, **Sabahudin Delić,**
- pomoćnica ministra prosvjete, **Vesna Vučurović,**

- direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina, **dr Derviš Selhanović**
predstavnicu međunarodnih organizacija sa sjedištem u Crnoj Gori:
  - UNHCR-a, **Aleksandar Čađenović** i

NVO-a koja se bave pitanjima ljudskih prava i sloboda i monitoringom rada Odbora za ljudska prava i slobode:

- "Građanska alijansa", koordinator programa za ljudska prava, **Milan Radović** i
- Izvršni direktor NVO "Progres, **Zdravko Cimbalević**.

a polazeći od navoda iz **Izveštaja Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2012.godinu:**

"Izvestan napredak je ostvaren u pogledu politika u oblasti antidiskriminacije. Kada je riječ o pravima homoseksualaca, biseksualaca i transseksualaca (pripadnika LGBT populacije), ostvaren je izvjestan napredak. Vlada je pokazala veću otvorenost u pogledu promovisanja i odbrane prava pripadnika LGBT populacije i u tom smislu preduzela konkretne korake. Savjetnik Predsjednika Vlade za ljudska prava i zaštitu od diskriminacije je nastavio da bude aktivan po pitanju prava pripadnika ove populacije. Sklonište za pripadnike LGBT populacije funkcioniše, kao i telefonska linija za podršku i savjetovanje. Državni organi su osigurali brzu identifikaciju i hapšenje navodnih izvršilaca napada reditelja spota protiv homofobije i glumca koji se pojavljuje u njemu, a koji se desio u septembru; ipak, uopštenije posmatrano, rešavanje slučajeva vezanih za prava pripadnika LGBT populacije od strane organa je i dalje sporo. Pripadnici LGBT populacije, kao i aktivisti civilnog društva koji se bave promovisanjem i zaštitom prava pripadnika LGBT populacije, i dalje trpe diskriminaciju." (str.13 i 14)

Kako postojanje pravila o zabrani diskriminacije u Ustavu ili zakonima još ne znači da je diskriminacija u stvarnosti zabranjena i da ne postoji, to su, naprotiv, manifestacije otvorene ili prikrivene diskriminacije prisutne u svakodnevnom životu, tako se Strategijom unapređenja kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018., koju je Vlada Crne Gore usvojila 9. maja 2013. godine, kada je usvojen i Akcioni plan za 2013. godinu koji je pratio Strategiju, za opšti cilj ima poboljšati ukupan društveni položaj LGBT osoba u Crnoj Gori i doprinijeti njihovoj boljoj integraciji u crnogorskom društvu. Strategija definiše ciljeve, oblasti djelovanja i mjere neophodne za njenu punu implementaciju.

Kroz definisanje LGBT politike Vlada potvrđuje riješenost da Crna Gora počiva na principima slobode, demokratije, vladavini prava i poštovanju ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ovim osnovnim društvenim vrijednostima dodatno se afirmiše evropska politika i privreženost zemlje načelima na kojima počiva Evropska unija.

Pri definisanju Strategije korišćena su najbolja iskustva, kao model kreiranja planova, Kraljevine Holandije, Kraljevine Norveške, Kraljevine Švedske, Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske, te Kanade, kao i vrijedni rezultati napora, preduzetih minulih godina, crnogorskog civilnog društva.

Konačno, ovim dokumentom, Vlada Crne Gore potvrđuje posvećenost politici kontinuiranog unapređivanja ljudskih prava i sloboda, ali i riješenost da, sa ostalim društvenim akterima, aktivno doprinosi održivom uspostavljanju društva kulture ljudskih prava u Crnoj Gori.

****

Odbor za ljudska prava i slobode na 14. Sjednici održanoj 17. jula 2013. godine, razmotrio je više tačaka dnevnog reda, čime je realizovao trinaestu, četrnaestu, petnaestu i šesnaestu aktivnost utvrđenu Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2013. godinu, a u funkciji antidiskriminacione politike koju sprovodi Crna Gora na svim nivoima, preko Vlade, nezavisnih institucija i civilnog sektora:

- Izveštaj Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore o zaštiti od diskriminacije (do nivoa Odbora);
- Informaciju o implementaciji Strategije za poboljšanje položaja RAE populacije u Crnoj Gori 2012.-2016. (Implementacija Preporuka Ombudsmana s aspekta obrazovanja, obezbjeđivanje udžbenika, romskih asistenata), sa osvrtom na Studiju o preprekama u obrazovanju u Crnoj Gori - romska i

egipćanska djeca, koju je sačinio UNICEF-Kancelarija u CG u saradnji sa Delegacijom Skupštine Crne Gore u PSSE (Istraživanje realizovala Agencija IPSOS);

- Strategiju za unapređenje kvaliteta života LGBT osoba za period 2013-2018;
- Izvještaj o radu Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore za 2012. godinu.

Na ovoj sjednici, Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno donio Odluku o kontrolnom saslušanju Koordinatora Koordinacionog odbora za praćenje realizacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II, ministra rada i socijalnog staranja mr Predraga Boškovića, koje će se održati na 15. sjednici Odbora, 25. jula 2013. godine.

Zakon o zabrani diskriminacije, usvojen 2010. godine, propisuje tri različita institucionalna mehanizma zaštite od diskriminacije. Prvi je institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kao centralna institucija kojoj građani mogu da se obrate pritužbom, drugi mehanizam je sudska zaštita, odnosno pravo na podnošenje tužbe sudu, a treći, prekršajno pravna zaštita od diskriminacije. Takođe, Zakon sadrži i pravila koja se odnose na vršenje inspeksijskog nadzora nad primjenom zakonskih odredbi, što dodatno predstavlja jedan od mehanizama zaštite od diskriminacije.

***

Po ocjeni Zaštitnika, u 2012. godini **ostvaren je određeni napredak na poštovanju ljudskih prava LGBT osoba** i primjeni antidiskriminacione politike.

Doprinos tom procesu nastavljaju da pružaju, uz civilno društvo koje je i otvorilo pitanje LGBT prava, institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Vlada Crne Gore u cjelini i preko odgovarajućih resora, Uprava policije, Savjet za građansku kontrolu rada policije i mediji.

Značajnu podršku poboljšanju položaja i socijalne inkluzije LGBT zajednice u Crnoj Gori pruža i međunarodna zajednica, međunarodne organizacije i agencije kao i donatori koji pomažu programske aktivnosti u ovoj oblasti

LGBT osobe čine marginalizovanu grupu, čija prava su u Crnoj Gori, ako bi se posmatralo sa aspekta legistlative, relativno dobro zaštićena. Realnost je, ipak, dosta drugačija i to na štetu samih LGBT osoba. Kako tumačiti ovakav raskorak, pitanje je koje traži odgovor zasnovan na pažljivoj analizi ukupne antidiskriminacione politike i prakse.

Zakon o zabrani diskriminacije eksplicitno zabranjuje diskriminaciju osoba po osnovu njihovog rodnog identiteta i seksualne orijentacije (član19). Međutim, potrebno je ovaj Zakon unaprijediti, jasnim definisanjem pojmova „rodni identitet“, „seksualna orijentacija“ i dr.

Naš zakonodavac bi mogao da slijedi put kojim su pojedina nacionalna zakonodavstva već prošla, uključujući i primjere zakonodavstava zemalja regiona, a to je da se, usvajanjem posebnog zakona o istopolnim zajednicama, izbjegne dalji nejednak tretman istopolnih parova.

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je početkom 2012. godine Skupštini Crne Gore podnio Inicijativu za donošenje Zakona o istopolnim zajednicama, kojim bi se na jedinstven način uredio položaj ovih osoba. Skupština Crne Gore ovu Inicijativu još uvijek nije razmatrala.

***

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović smatra važnim što se Strategijom stvaraju dobri preduslovi za sprovođenje **politike zaštite ljudskih prava LGBT osoba** u Crnoj Gori, što podrazumijeva i konkretnu primjenu međunarodnopravnih i na njima zasnovanih ustavnih i zakonskih standarda kojima se reguliše poštovanje osnovnih ljudskih prava. Strategija, takođe, podrazumijeva koordinirane, udružene i sinhronizovane napore Vlade Crne Gore sa organizacijama civilnog društva u pružanju političke i druge moguće podrške zaštiti i unapređenju ljudskih prava LGBT osoba.

Ističući da je Strategija unapređenja kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. nastala kao sistemski odgovor Vlade Crne Gore na uočeni nivo homofobije u crnogorskom društvu, izloženosti LGBT osoba diskriminaciji, te nedostatku konkretnih mjera koje vode ukupnom poboljšanju položaja LGBT osoba u crnogorskom društvu, Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je naglasila da se

Strategija rukovodi osnovnim principom da su seksualna orijentacija i rodni identitet sastavni dio ličnosti svakog čovjeka i ne smiju biti osnov za diskriminaciju i zloupotrebu.

Strategija je podijeljena na **oblasti** koje predstavljaju važne sfere društvenog života u kojima su intervencije neophodne:

- institucionalni i pravni okvir;
- oblast obrazovanja kao važan faktor u formiranju stavova pojedinaca;
- oblast zdravstvene zaštite kroz unapređenje zdravlja pripadnika LGBT zajednice, bez diskriminacije i predrasuda;
- oblast medija, kulture, sporta, umjetnosti i drugih oblasti kojima će se uspostaviti novi društveno-kulturološki odnos prema LGBT osobama u Crnoj Gori.

Ističući da će se Strategijom utvrditi određeni imperativi ponašanja, smatra bitnim što će se Strategijom označiti i približavanje naše zemlje civilizacijskim standardima prema kojima su ljudska prava namijenjena svima, ne mogu se dijeliti, umanjivati, niti priznavati parcijalno, i još bliže, uspostaviće standarde po kojima su svi ljudi jednaki bez obzira na lična svojstva.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je zaključila da se ovom Strategijom namjerava uspostaviti i drugačiji odnos javnosti prema LGBT osobama u Crnoj Gori koji bi se ogledao u uspostavljanju ravnopravnog statusa i eliminisanju predrasuda o otpora karakterističnih za tradicionalni odnos prema ovoj populaciji.

Govoreći o **Akcionom planu za 2013. godinu**, pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je saopštila da su njime predviđene aktivnosti čijom realizacijom u cilju unapređenja antidiskriminatorske politike i zakonodavstva i stvaranju ambijenta koji će efikasno štiti **prava LGBT osoba**. S tim u vezi, naglasila je da su u toku izmjene i dopune normativnog okvira koji će značajno poboljšati zakonsku zaštitu LGBT osoba i to: Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore i Zakona o izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika na način što će se kao otežavajuća okolnost za odmjerenje kazne cijeniti okolnost ukoliko je krivično djelo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava je saopštila da su Planom rada Ministarstva za ljudska i manjinska prava za 2013. godinu obuhvaćene aktivnosti na realizaciji Akcionog plana za sprovođenje Strategije, koje uključuju promovisanje antidiskriminatorskog ponašanja i prakse kroz kontinuirano sprovođenje seminara, radionica i treninga, prema utvrđenom Planu implementacije antidiskriminacionog zakonodavstva i to za: državne službenike, predstavnike pravosudnih organa, predstavnike lokalnih vlasti, područnih jedinica i ispostava policije, inspeksijskih službi i drugih koji dolaze u kontakt sa slučajevima diskriminacije ili su zaduženi za pružanje zaštite od diskriminacije. Ovaj oblik osposobljavanja u pružanju zaštite od diskriminacije odnosi se, prije svega, na pružanje zaštite najranjivijim, marginalizovanim društvenim grupama, uključujući LGBT osobe, prema kojima je diskriminacija i homofobija naročito vidljiva.

U cilju bolje **prihvatljivosti LGBT osoba** planirano je potpisivanje memoranduma sa lokalnim vlastima o razumijevanju i mjerama u borbi protiv diskriminacije. Izrada izvještaja o kršenju prava LGBT osoba, na osnovu provjera nacionalnih struktura i procedura, je takođe jedan od zadataka Ministarstva za ljudska i manjinska prava u saradnji sa drugim nadležnim organizacijama i tijelima. Saopštila je da je Akcionim planom predviđeno iniciranje projekta i izrada uporedne analize o standardima i različitim modelima zakona o registrovanom partnerstvu i to, prije svega, uzimajući u obzir modele: Danske, Francuske i Holandije. Ovim projektom, odnosno uporednom analizom, definišaće se preporuke za izbor modela koji bi bio najprimjereniji crnogorskim uslovima.

Pomoćnica ministra za ljudska i manjinska prava Blanka Radošević Marović je naglasila da je Akcionim planom do kraja 2013. godine predviđeno niz aktivnosti na čijoj realizaciji će raditi:

Ministarstvo prosvjete:

- Sprovođenje inicijativa o nenasilju i nediskriminaciji u školama;
- Izrada analize školskih programa i udžbenika u kontekstu zastupljenosti LGBT problematike;
- Obuka nastavnika i stručnih službi u školama o principima i mjerama Strategije;

Ministarstvo rada i socijalnog staranja:

- Obuke socijalnih radnika i drugih zaposlenih u centrima za socijalni rad i ustanovama socijalne i dječje zaštite u cilju razumijevanja LGBT osoba u porodici i zajednici;

Ministarstvo unutrašnjih poslova i Uprava policije:

- Kontinuirano sprovođenje obuke na osposobljavanju policijskih službenika za rad sa LGBT zajednicom;
- Uspostavljanje aktivne saradnje između LGBT zajednice i policijskih službi;

Ministarstvo zdravlja:

- Jačanje kapaciteta zdravstvenih radnika i medicinskog osoblja,
- Unaprjeđivanje servisa za rad sa LGBT zajednicom,
- Imenovanje kontakt osoba u Ministarstvu zdravlja i zdravstvenim ustanovama posebno kada je u pitanju transrodna zajednica,
- Uključivanje LGBT predstavnika u proces konsultovanja i donošenja odluka u vezi sa svim pitanjima od interesa za LGBT zajednicu, a posebno u izradi pravilnika o promjeni pola iz medicinskih razloga;

Ministarstvo kulture:

- Medijska promocija nediskriminatornog odnosa u medijima u kontekstu izvještavanja o temama koje tretiraju LGBT zajednicu;

Crnogorski Olimpijski Komitet:

- Uspostavljanje dijaloga i saradnje sa LGBT zajednicom i

Ministarstvo turizma:

- Uspostavljanje dijaloga sa odgovarajućim nevladinim organizacijama u cilju definisanja smjernica za realizaciju projekata iz oblasti LGBT turizma.

NA OSNOVU OCJENE STANJA ...

Napredak je ostvaren u vezi sa pravima LGBT osoba, ali još uvijek nijesu stvorene sve normativne pretpostavke za ostvarivanje njihovih prava i sloboda. U praksi se takođe krše njihova prava. Promovisanje tolerantnih stavova u društvu po osnovu seksualne orijentacije, usvajanje Strategije za unaprjeđenje kvaliteta života LGBT osoba 2013-2018. godine, obezbjeđenje slobode okupljanja i sigurnost svih javnih događaja kao što je "Povorka ponosa", uz stvaranje dobrog zakonodavnog okvira, a prije svega donošenjem zakona o istopolnim zajednicama, doprinijelo bi opštoj slici dobrog poštovanja ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori.

Stvorene su normativne i institucionalne pretpostavke za unaprjeđenje rodne ravnopravnosti.

Posebnu važnost za demokratizaciju društva ima **prevencija svih oblika diskriminacije**. Razvijanje spoznaja o pojavama diskriminacije omogućava potencijalnim diskriminiranim licima da pronađu najbolji način da odbrane svoje pravo na dostojanstvo i na jednake mogućnosti zagarantovane međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima i nacionalnim zakonodavstvom.

Državni organi, pravna lica i pojedinci moraju osmisliti i realizovati cijeli set aktivnosti u prevenciji i borbi protiv diskriminacije, svjesni da se od ovog devijantnog pojavnog oblika nije moguće osloboditi u potpunosti. Ove edukativne aktivnosti koje uključuju standarde etičkih ponašanja, prije svega treba sprovesti za zaposlene u državnoj upravi i lokalnoj samoupravi, nosioce pravosudnih funkcija, nezavisne organe za zaštitu ljudskih prava i sloboda, ali i medije i građane uopšte.

S obzirom na činjenicu da je diskriminacija prisutna u svim segmentima društva, veliki značaj u edukovanju javnosti imale bi organizovane kampanje i njihovi opšti zaključci, u cilju suzbijanja ove negativne društvene pojave.

Dobijeni rezultati sprovedenih istraživanja javnog mnjenja od strane nadležnih organa i institucija, ali i nevladinog sektora, modifikovali bi pravce širenja ideje tolerancije i jednakosti. Vodeća uloga u tom smislu je na institucijama u sistemu obrazovanja mladih, djelovanju medija i dobri lični primjeri iskazivanja tolerancije lica iz svih struktura vlasti, na državnom i na lokalnom nivou.

Svakako, glavnu ulogu u zaštiti od diskriminacije ima Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore. Da bi ovaj samostalni i nezavisni državni organ mogao efikasno odgovoriti na svoje zakonske obaveze, potrebno je učiniti dodatne napore u cilju unaprjeđenja njegovih administrativnih i tehničkih kapaciteta, što je i preporuka čije sprovođenje se potencira u svim izvještajima Evropske unije.

Odbor za ljudska prava i slobode, nakon upoznavanja sa Informacijom o realizaciji Strategije unaprjeđenja položaja LGBT osoba 2013-2018., izlaganja Pomoćnice ministra za ljudska i manjinska prava i sveobuhvatne rasprave, je odlučio da sačini

PREDLOG ZAKLJUČKA

KOJIM JE PREPORUČENO državnim organima, organima državne uprave, organima lokalne samouprave i lokalne uprave, kao i nosiocima javnih ovlaštenja, da u cilju poboljšanja života LGBT osoba:

- Procesuiraju sve slučajeve kršenja prava LGBT populacije;
- Preduzmu djelotvorne mjere kako bi se promovisali tolerantni stavovi u društvu po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta;
- Obezbjede slobodu okupljanja i sigurnost javnih događaja kao što je "Povorka ponosa", u saradnji svih nadležnih državnih organa:
- Usvoje Strategiju unaprjeđenja kvaliteta LGBT osoba;
- U obrazovanje i obuku zdravstvenih radnika uključe značaj poštovanja dostojanstva LGBT osoba, kao i njihovih specifičnih zdravstvenih potreba;
- Obezbijede podršku radu i funkcionisanju skloništa za LGBT osobe;
- Usvoje zakon kojim se daju ista prava homoseksualnim partnerima koji žive u vanbračnim zajednicama kao heteroseksualnim partnerima u vanbračnim zajednicama u pogledu međusobnog izdržavanja i drugih imovinskih prava;
- Primijene garancije kojima se čuva pravo na poštovanje privatnog života LGBT osoba pri prikupljanju osjetljivih podataka.

PETA TAČKA- IZVJEŠTAJ O RADU CENTRA ZA OČUVANJE I RAZVOJ KULTURE MANJINA CRNE GORE ZA 2012. GODINU

Predsjednik Odbora je podsjetio na navode iz Izvještaja o napretku Crne Gore za 2012. godinu gdje je konstatovano da je ostvaren napredak kada je riječ o promovisanju i zaštiti manjina i kulturnih prava. Takođe, nastavljeno je sprovođenje Zakona o manjinskim pravima. Međutim, Fond za manjine ima određene nedostatke u pogledu sprovođenja projekata koji se iz njega finansiraju.

Predsjednik Odbora je saopštio da Odbor razmatranjem Izvještaja o radu Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore za 2012. godinu realizuje šesnaestu aktivnost utvrđenu Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2013. godinu, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine.

Naglašavajući da su finansijska sredstva koja su budžetom Crne Gore dodijeljena instituciji Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina za 2012. godinu manja u odnosu na 2011. godinu, Predsjednik Odbora je pohvalio brojne aktivnosti koje su predstavnici institucije Centra za očuvanje uspjeli da sprovedu u Crnoj Gori, a i van Crne Gore, u navedenom izvještajnom periodu. U vezi sa time, istakao je da Izvještaj sadrži skup aktivnosti kojima su predstavljene manjine i njihova kultura, a o čemu svjedoče i brojni sastanci sa stvaraocima, asocijacijama, Nacionalnim savjetima, pojedincima, predstavnicima lokalnih samouprava.

U raspravi su učestvovali: direktor Centra za razvoj i očuvanje kulture manjina dr Derviš Selhanović, poslanik Dritan Abazović, poslanica Snežana Jonica i predsjednik Odbora dr Halil Duković.

Govoreći o metodologiji pisanja Izvještaja Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina o radu za 2012. godinu, direktor Centra za razvoj i očuvanje kulture manjina dr Derviš Selhanović je saopštio da je u pitanju dokument od opšteg dobra koji se radi po osnovu naučnog metoda. U pitanju je studiozan dokument kojim se nastoje promovisati, između ostalog, stvaraoci koji čine i suštinu kulturnog bića Crne Gore.

Poslanik Dritan Abazović je mišljenja da su sredstva kojima raspolaže Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore minorna i da oslikavaju odnos države prema manjinama. Smatra da se predstavnici Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore maksimalno trude uprkos raspoloživim finansijskim sredstvima. Ipak, Odbor za ljudska prava i sloboda i građani treba da znaju da Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore radi na očuvanju kulture više od 20% stanovništva Crne Gore.

Iako se predstavnici institucije Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore zalažu za što produktivnije rezultate u zaštiti i očuvanju kulture manjina u Crnoj Gori, poslanik Dritan Abazović je ocijenio da, ipak, takva nastojanja nemaju onu produktivnost i vidljivost u crnogorskom društvu koju bi trebalo da imaju. Takođe, smatra da se ne može doprinijeti vidljivosti i produktivnosti projekata svođenjem na aktivnosti kao što su sastanci manjina i prevodi knjiga. S tim u vezi, smatra važnim da se ne idealizuje stanje u Centru već da se sagleda stvarno stanje. Zaključio je da je stanje u Centru na "niskim granama" i to ne odgovara reprezentativnosti brojnih nacionalnih zajednica u Crnoj Gori i broju stanovnika koje čine nacionalne manjinske zajednice.

Poslanica Snežana Jonica je naglasila da ako postoji institucija u kojoj postoji nesrazmjera između važnosti posla koji joj je u nadležnosti i novca koji joj je dodijeljen budžetom Crne Gore onda se radi o Centru za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore. Budući da su sredstva iz Budžeta Crne Gore opredijeljena za Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina, od većine u Parlamentu Crne Gore, ističući da ona ne snosi odgovornost za tako minorna sredstva koja su im dodijeljena, jer ona nije učestvovala u donošenju takve odluke. Smatra bitnim da se Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina sagleda kao Centar za očuvanje identiteta manjina, jer se očuvanjem i razvojem kulture manjina čuva njihov identitet na najkvalitetniji način. Ako se na ovakav način tretira Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, isto tako će se tretirati i potreba koja je suštinska u konceptu očuvanja manjina, a to je upravo identitet manjina.

Govoreći o sadržini Izvještaja Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina o radu za 2012. godinu, poslanica Snežana Jonica je mišljenja da Izvještaj suštinski nije onih kapaciteta i kvaliteta koji bi trebalo da odgovaraju ovakvoj instituciji. Naglašavajući da se Izvještaj o radu za 2012. godinu svodi na samo nabranje knjiga i organizovanja izložbi, ocijenila je da se očuvanje i razvoj kulture manjina ne može realizovati na ovakav način. Mora se jasno prepoznati osnovna namjera Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina, mora se definisati očuvanje i razvoj manjina kao zaštita njihovog identiteta. Takođe, smatra neophodnim da se definiše Strategija i parametri za njeno sprovođenje a koji bi bili smjernica za djelovanje instituciji kojoj je to dato u nadležnosti da radi. Ocijenila je da je Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore neophodnost crnogorskog društva. U drugim okolnostima bi ovakav Izvještaj kritikovala, ali se ne može više očekivati s obzirom na kapacitete kojima raspolažu.

Poslanica Snežana Jonica je predložila da Zaključak Odbora bude da se preispita smisao formiranja Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, ako mu se dodjeljuju ovakvi kapaciteti, da se definiše strategija za očuvanje i razvoj kulture manjina i mjere za njeno sprovođenje koje će se realizovati kroz odgovarajuće djelovanje Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore, Parlamenta Crne Gore i Vlade Crne Gore. Ocijenila je da je osnivanje Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina svedeno na knjiženje da postoji taj Centar u Crnoj Gori i da mu se dodjeljuju slaba finansijska sredstva, ali sa kojima će se predstavnici Centra maksimalno potruditi da obave što više aktivnosti. Međutim, mišljenja je da to nije sistemsko očuvanje i razvoj kulture manjina, već samo knjiženje da se radilo na tu temu. S

obzirom na ozbiljnost pomenute problematike, smatra da Crna Gora nije država koja bi smjela sebi dozvoliti da ovako radi.

Direktor Centra za razvoj i očuvanje kulture manjina Crne Gore dr Derviš Selhanović je istakao da je Centar za očuvanje i razvoj kulture manjina institucija koju je osnovala Vlada Crne Gore sa ciljem unapređenja manjinskih prava u oblasti kulture i afirmacije multikulturalizma kao jedne od temeljnih vrijednosti savremene Crne Gore. Pomenute ciljeve Centar postiže razvojno-istraživačkom djelatnošću proučavajući kulturu manjinskih naroda, njenu osobenost, vrijednost i značaj, zatim, stvarajući dokumentacionu bazu iz svih oblasti života, kulture i umjetnosti vezane za manjine Crne Gore. Promovisanje, podsticanje, čuvanje i razvoj kulture manjina Centar realizuje organizovanjem raznih manifestacija, okruglih stolova, radionica, prezentacija. Smatra bitnim da ova ustanova dugoročno treba da postane mjesto potpune sinteze svih kultura manjina, kako onih vezanih za tradiciju tako i savremenih umjetničkih vrijednosti.

Povodom obilježavanja sto godina od rođenja Ćamila Sijarića, jednog od najznačajnijih crnogorskih pisaca, svrstanog među najveće pripovjedače na prostorima bivše Jugoslavije, direktor Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore dr Derviš Selhanović je saopštio da su predstavnici Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore tražili pomoć od TVCG smatrajući da je podrška javnog sektora naophodna za promociju kulture manjina. Izrazio je nadu da će dobiti traženu podršku.

Odbor za ljudska prava i slobode je jednoglasno prihvatio Izvještaj o radu Centra za očuvanje i razvoj kulture manjina Crne Gore za 2012. godinu, uz ocjenu o nesrazmjeri dodijeljenih mu sredstava i zadatka koji ima na promociji kulture manjina i zaštiti njihovog identiteta. Odbor je odlučio da Zaključak dostavi Kolegijumu predsjednika Skupštine Crne Gore i Ministarstvu za ljudska i manjinska prava.

ŠESTA TAČKA-DONOŠENJE ODLUKE O KONTROLNOM SASLUŠANJU KOORDINATORA KOORDINACIONOG ODBORA ZA PRAĆENJE REALIZACIJE STRATEGIJE ZA TRAJNO RJEŠAVANJE PITANJA RASELJENIH I INTERNO RASELJENIH LICA, SA POSEBNIM OSVRTOM NA KAMP KONIK I I II, -(član 75 stav 2 Poslovnika Skupštine)- REALIZACIJA AKTIVNOSTI (SEDAMNAESTA) UTVRĐENE PLANOM AKTIVNOSTI ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE ZA 2013. GODINU

Predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode, dr Halil Duković je podsjetio da je Odbor Planom aktivnosti Odbora za 2013. godinu utvrdio održavanje Kontrolnog saslušanja Koordinatora Koordinacionog odbora za praćenje realizacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II i da je s tim u vezi potrebno, u skladu sa članom 75 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore, donijeti Odluku.

Odbor je jednoglasno (sa šest glasova „za“) donio Odluku o kontrolnom saslušanju Koordinatora Koordinacionog odbora za praćenje realizacije Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II, ministra rada i socijalnog staranja, mr Predraga Boškovića na temu: „Realizacija Strategije za trajno rješavanje pitanja raseljenih i interno raseljenih lica, sa posebnim osvrtom na Kamp Konik I i II“.

Shodno članu 67 stav 2 Poslovnika Skupštine, na sjednicu su pozvani:

- Šef i članovi Delegacije Skupštine CG u PSSE, dr Zoran Vukčević, dr Predrag Sekulić, dr Draganja Vuksanović, mr Damir Šehović, Mladen Bojanić i Snežana Jonica
- iz Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Zaštitnik Šučko Baković,
- iz Ministarstva za ljudska i manjinska prava, ministar dr Suad Numanović,
- iz Zavoda za zbrinjavanje izbjeglica, direktor Željko Šofranac,
- iz Ministarstva unutrašnjih poslova, ministar mr Raško Konjević,

predstavnici relevantnih međunarodnih organizacija sa sjedištem u Crnoj Gori:

- Delegacije Evropske unije u CG, Šef Delegacije, ambasador Mitja Drobnič,

- OEBS- šef Misije, ambasador Lubomir Kopaj,
- UNDP- rezidentni predstavnik Rastislav Vrbenski,
- UNHCR- otpravnica poslova Indumathi Mohandas,
- UNICEF- šef Predstavništva Benjamin Perks i

NVO-a koja se bave pitanjima ljudskih prava i sloboda i monitoringom rada Odbora za ljudska prava i slobode:

- "Građanska alijansa", predsjednik Boris Raonić.

Kontrolno saslušanje će se obaviti 25. jula (četvrtak) 2013. godine u 10 sati i 30 minuta, u Plavoj sali.

S tim u vezi poslanica Snežana Jonica je saopštila dilemu oko mogućnosti realizacije kontrolnog saslušanja 25. jula 2013. godine, jer je sigurna da će biti plenarna sjednica Skupštine Crne Gore. Takođe, mišljenja je da zbog odlaganja sjednica Odbora za ljudska prava i slobode, iz tehničkih razloga i nemogućnosti da se obezbijedi sala u Skupštini, trebalo se obratiti Generalnom sekretaru Skupštine Crne Gore, tražeći da se odredi prioritet u obezbjeđivanju sale za održavanje sjednica ovog radnog tijela zbog važnosti tema kojima se bavi, jer sledeće sedmice poslanici fizički neće biti u mogućnosti da prisustvuju i plenumu i sjednici Odbora.

Predsjednik Odbora je saopštio da se Odbor mora nekad uklapati u termine, jer su takvi kapaciteti Skupštine da zaista nije moguće uvijek obezbijediti salu u terminu kada Odbor želi održati sjednicu.

SEDMA TAČKA- TEKUĆA PITANJA

U okviru ove tačke dnevnog reda poslanici nijesu imali predloge ili teme o kojima bi mogli raspravljati.

Sjednica je završena u 14 sati i 30 minuta.

**ZAPISNIK SAČINILA
SEKRETAR ODBORA**
Slava Burić

PREDSJEDNIK ODBORA
dr Halil Duković